

74.100.5

K 17

«БІБЛІОТЕКА ВИХОВАТЕЛЯ
ДИТЯЧОГО САДКА»

Л. В. Калуська

РЕМЕСЛА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

- ♦ Завдання і зміст роботи з народних ремесел
- ♦ Організаційно-методична робота з педагогічними кадрами
- ♦ Організація роботи з народних ремесел вдома
- ♦ Художні твори про народні ремесла

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

**БІБЛІОТЕКА ВИХОВАТЕЛЯ
ДИТЯЧОГО САДКА**

Л. В. Калуська

РЕМЕСЛА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

НБ ПНУС

751980

**Видавництво «Ранок-НТ»
2007**

УДК 7.011.26
ББК 74.100.5 + 74.100
К17

Серію «Бібліотека вихователя дитячого садка» засновано у 2005 р.

Рекomenдовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11-75 від 11.03.2001 р.)

Рецензенти:

О. П. Долинна, зав. сектору змісту освіти відділу дошкільного виховання
НМЦ середньої освіти МОН України

Н. Т. Кириченко, кандидат пед. наук, старший науковий співробітник Інсти-
туту проблем виховання АПН України

Л. І. Гуляєва, викладач-методист з методики образотворчої діяльності
Київського педагогічного коледжу ім. К. Д. Ушинського

Калуська Л. В.

К17 Ремесла українського народу: Методичний посібник для вихователів
дошкільних закладів. — Харків: Видавництво «Ранок-НТ», 2004. —
64 с. — (Серія «Бібліотека вихователя дитячого садка»).

ISBN 978-966-08-1918-4

У навчально-методичному посібнику розкриваються програмові вимоги,
зміст роботи з використання елементів народних ремесел у дошкільному
закладі. Основою представленої програми є інтеграція процесу ознайомлення
старших дошкільників із різними видами народних ремесел та іншими
видами програми. Запропонована орієнтовна система охоплює види роботи,
виховні завдання, методи і прийоми, форми організації дітей, показники
результативності.

Практичну значущість мають також добірка фольклорних та художніх
творів про народні ремесла, словник деяких термінів та орієнтовні моделі
занять.

Для методистів та вихователів дошкільних закладів.

УДК 7.011.26

Прикарпатський національний університет ББК 74.100.5 + 74.100

імені Василя Стефаника

код 02125086

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Inv. № 75 19 80

ISBN 978-966-08-1918-4

© Л. В. Калуська, текст, 2003, 2007

© ТОВ Видавництво «Ранок-НТ», 2004, 2007

СЛОВО ВІД АВТОРА

З давніх-давен в Україні панував культ праці, а в народі най-
вище цінувалася працьовитість. Від покоління до покоління пе-
редавався досвід ведення господарства, трудові навички, основи
ремесла.

Відхід від культурно-історичних традицій своєї нації, розрив
між теорією і практикою, надмірна опіка з боку батьків і усунен-
ня дітей від виконання трудових завдань призвели до руйнування
традиційних механізмів морально-трудового виховання та любові
до праці у підростаючого покоління. Водночас знизилась повага
до людини-трудівника, бажання працювати і приносити користь
суспільству.

Одним із провідних напрямків національної Державної про-
грами «Освіта» («Україна ХХІ століття») визначено становлення
морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку лю-
дини, відтворення культури і духовності. Реалізація цих завдань
може успішно здійснюватись через використання у навчально-ви-
ховному процесі різних видів народних ремесел.

Народні ремесла надзвичайно різноманітні, свідчать про ви-
соку духовну культуру українського народу, про споконвічне
прагнення до краси, розповідають про багатство рідного краю,
традиції місцевого населення. Чудові вишиванки, прозорі ніжні
витинанки, ткани, різьблені, карбовані речі, різноманітні кера-
мічні вироби тощо містять у собі могутній ідейно-моральний, ху-
дожньо-естетичний потенціал. Вони можуть якнайкраще сприяти
формуванню моралі, естетичних смаків, трудових навичок у стар-
ших дошкільників. Через емоційно-ціннісне сприйняття в дитини
можна викликати інтерес до історії свого краю, формувати чітку
орієнтацію на трудову діяльність, бажання оволодіти трудовими
уміннями та навичками, виховувати працьовитість, позитивне
ставлення до результатів людської праці. Це дасть змогу певною
мірою покращити стан морально-трудового виховання у дошкіль-
них закладах.

Це видання спрямоване на допомогу вихователям і батькам.
У шести розділах і двох додатках запропоновано зміст роботи
з народних ремесел, систему їх використання, методику ознайо-
млення з ними та навчання елементарних трудових дій на їх основі,
окреслено форми роботи з педагогічними кадрами та батьками.

Змістове наповнення додатків допоможе збагатити знання ді-
тей та якісніше й цікавіше організувати роботу з народних ремес-
сел із дошкільниками.

РОЗДІЛ І

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ РОБОТИ

З НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ

У формуванні особистості значну роль відіграє предмет, з яким вона має справу. Він має відзначатися новизною, приваблювати, відповідати рівневі розвитку дитини. Однією з найважливіших його ознак має бути здатність впливати на почуття, зачіпати емоції та водночас містити певні оцінні характеристики.

Заданими психолого-педагогічних досліджень, у старших дошкільників переважає емоційність при сприйнятті явищ і предметів навколишнього світу, прагнення оцінювати спостережуване, адекватно відтворювати побачене і почуте. Це є підґрунтям для розширення виховних і розвиваючих можливостей праці

Дерево, випалювання з підфарбуванням

саме у старшому дошкільному віці. У цей період життя дитини формуються ціннісні основи ставлення до дійсності: до природи, до явищ суспільного життя, до рукотворного світу, до самої себе. Саме народні ремесла можуть бути одним із дієвих засобів трудового виховання, естетичного впливу і морального становлення особистості малюка. Як складова частина української національної культури вони є однією з перших сходинок до пізнання сучасною дитиною трудових традицій свого народу, його морально-етичних уявлень про працю, поштовхом до формування у неї позитивного емоційно-ціннісного ставлення до трудової діяльності.

Шляхом експериментального дослідження було виявлено, що народні ремесла мають великий вплив на формування особистості дитини. При їх використанні реалізуються такі завдання:

1) пізнавальні, спрямовані на розширення знань про традиції народу, трудові звичаї своїх країн, природу рідного краю, процеси виготовлення виробів, походження та властивостей різних матеріалів тощо;

2) розвивальні, що передбачають психологічний і художньо-естетичний розвиток шляхом одержання знань про народні ремесла та оволодіння елементарними практичними вміннями й навичками;

3) виховні, які визначають формування інтересу до свого краю, до регіонального мистецтва, дбайливе ставлення до виробів як результату людської діяльності, виховання культури та естетики праці, позитивних моральних якостей.

Шляхом цілеспрямованого дослідження (обстежено 160 старших дошкільників) було виявлено, що найбільший інтерес у дітей викликають вишивання (44,6 %), витинання (33,7 %), кераміка (19,3 %), тканиня (14,5 %), різьба по дереву (6,0 %), випалювання (4,8 %), карбування (3,6 %).

Примітка. Підвищена кількість виборів пояснюється тим, що кожна друга дитина в середньому виявляла зацікавлення не одним, а двома видами ремесел.

Орієнтація більшості дітей на вишивання, кераміку, витинання і тканиня зумовила вибір цих видів народних ремесел для використання у навчально-виховному процесі дошкільних закладів. Щодо різьби по дереву, випалювання, карбування, то вони менш доступні для розуміння і сприйняття старшими дошкільниками, і на їх основі організувати трудову діяльність у сучасних умовах досить складно (вікові особливості, брак інструментів та обладнання, техніка безпеки тощо).

Програма з народних ремесел

Мета даної програми — ознайомити дітей старшого дошкільного віку з різними видами народних ремесел, навчити елементарних трудових дій, сформуванати вміння та навички, привчити до рукоділля, розвинути уяву, пам'ять, мислення, збагатити чуттєвий досвід дитини, розвинути творчі здібності.

Основні завдання та цілі програми, реалізація яких передбачена шляхом використання різних видів дитячої діяльності, спрямовані на виникнення інтересу до історії краю, відчуття гордості за талановитих людей, які жили і живуть на нашій землі, формування естетичного ставлення до навколишнього світу через різні види народних ремесел і виникнення бажання навчитись виготовляти такі вироби. Одним із головних завдань, визначених програмою, є ознайомлення з деякими видами народних ремесел, організація трудової діяльності на основі здобутих знань, вироблення постійного бажання працювати, робити щось корисне, сприйняття праці як радісного, прекрасного процесу.

Програма з народних ремесел побудована з урахуванням вікових особливостей і пізнавальних можливостей дітей старшого дошкільного віку. Це виявляється у доборі тих видів народних ремесел, які є найцікавішими і найдоступнішими для розуміння й сприйняття дошкільниками. Вона ґрунтується на розширенні можливостей базової програми навчання та виховання удошкільному закладі «Малютко» з урахуванням традицій народного трудового виховання. Стрижневою основою програми є максимальна інтеграція процесу ознайомлення з різними видами народних ремесел та з усіма іншими розділами базових програм. Це дає змогу, не порушуючи загального процесу навчання і виховання, давати дітям різнобічні знання про народні ремесла.

Вишиванки

Програмний зміст: розкрити красу українських вишиванок, багатство кольорів, орнаментів; збагатити знання про цей давній вид народного декоративно-ужиткового мистецтва; познайомити дітей зі звичаями та обрядами, пов'язаними з вишиванками; формувати здатність до естетичного сприйняття різних видів народних ремесел; навчити елементарних вишивальних умінь; розвивати зацікавленість цим видом народних ремесел; виховувати працьовитість.

Реалізація теми «Вишиванки» в різних розділах програми «Малютко»

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Екскурсія до художнього музею. 2. Знайомство з різними видами народних ремесел. 3. Вишиванки з бабусиної скрині. Розгляд виробів. 4. Рушникові візерунки. Символи і обереги рушників. 5. Звичаї та обряди, пов'язані з вишиванням
Рідна природа	1. Кольори природи на вишиванках. 2. Бесіда про рослини-барвники (бузина, цибулинка, кропива, горіх та ін.). 3. Клубочок ниток (бесіда про льон, коноплю, вовну та ін.)
Мовленнєве спілкування	1. Маленькі оповідчі. «Розкажу, що я бачив у музеї». 2. Граматична будова мови. Звуковий аналіз слів: поле, сорочка, нитки. 3. Бесіда на тему: «Як сорочка в полі виросла?». 4. Багатство мови, виразність, емоційність. Розповіді дітей на тему «Бабусині вишиваночки»
Художня література і народна творчість	1. Народна мудрість про ремесла. 2. Багірова В. «Мамин рушник». 3. Загорулько Л. «Народження сорочки». 4. Звідки з'явилися вишиванки. Легенда. 5. Сорочки. Повір'я. 6. Коломийки про вишиванки. 7. Дудченко С. «Сонячні кольори». 8. Носань С. «Як народилася веселка»
Математика	1. Лічба. Полічи кольори на бабусиній вишиванці. 2. Які геометричні форми використані у рушникових візерунках? 3. Співвідношення числа і цифри. Полічи великі та малі ромби на рушнику, підбери відповідні цифри
Малювання	1. Рушничок для матусі. 2. Візерунки на бабусиних вишиванках (за задумом на різних формах, затонованих різними кольорами)
Аплікація	1. Візерунок на скатертині. 2. Сорочка-вишиванка для Тарасика. 3. І на тім рушничкові... (колективна аплікація)
Ліплення	1. Декоративна подушечка. (Викладання візерунка на пластині квадратної форми.)
Ручна праця	1. Закладка для книжки. (Шов «голка вперед». Шиття по зроблених дірочках у картоні.) 2. Серветка для матусі (Шов «Голка через край». Обшивання країв майбутньої серветки. Знайомство із прокладним швом. Шиття по контурах малюнка.)

Витинанки

Програмний зміст: познайомити дошкільників з одним із видів народного декоративно-ужиткового мистецтва — витинанкою, різноманіттям її форм, візерунків, способами виготовлення і практичного застосування, із традиціями, звичаями, пов'язаними з витинанками; викликати бажання оволодіти навичками виготовлення витинанок; розвивати творчі здібності дітей.

Реалізація теми «Витинанки» в різних розділах програми «Малятко»

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Інтер'єр бабусиної хати. 2. Чарівні витинанки. Бесіда-розповідь про витинанки
Рідна природа	1. Рослинні елементи у візерунках витинанок
Мовленнєве спілкування	1. Збагачення словника словами: інтер'єр, чепурний, охайний. 2. Маленькі оповідчі. «Опишу бабусину світлицю». «Розкажу про чарівну витинанку». Оцінка витинанки товариша. 3. Граматична будова мови. Поділ слів на склади. Узгодження слів у реченні при складанні розповідей
Математика	1. Поділ цілого на частини. Виготовлення заготовок для витинанок.
Малювання	1. Рушничок для матусі. 2. Візерунки на бабусиних вишиванках (за задумом на різних формах, затонованих різними кольорами)
Аплікація	1. Орнамент для скатертини. Вирізання країв скатертини (з квадратного аркуша паперу)

Кераміка, макітри

Кераміка

Програмний зміст: ознайомити з керамікою, гончарством, способами роботи з глиною; викликати інтерес до цього давнього виду народного декоративно-ужиткового мистецтва; закріпити навички ліплення з глини різноманітного посуду.

Реалізація теми «Кераміка» в різних розділах програми «Малятко»

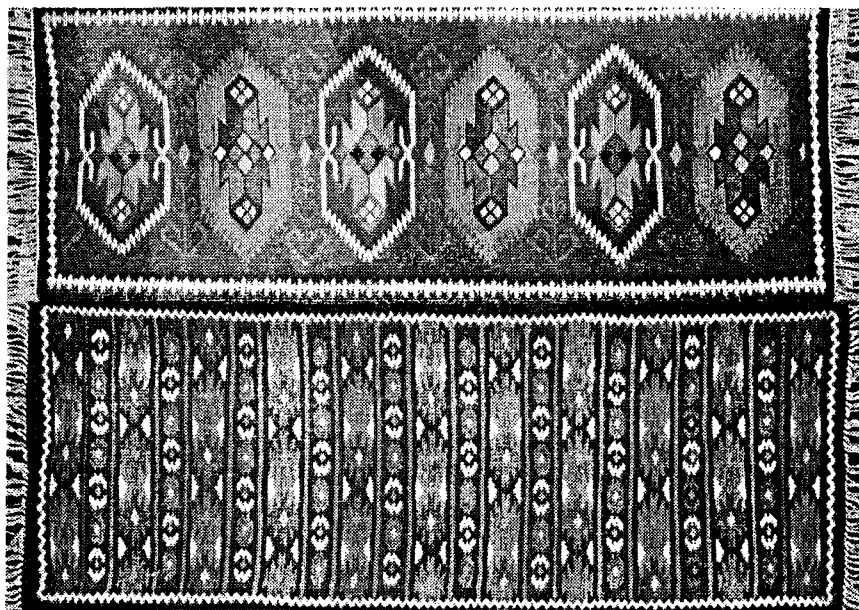
Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. У гончарній майстерні. Розглядання керамічних виробів. 2. Ця дивовижна глина. Ознайомлення з гончарними виробами
Рідна природа	1. Глина та її властивості
Мовленнєве спілкування	1. Розповіді з власного досвіду. Про що співає чарівна пташка-свистулька. 2. Збагачення словника назвами керамічних виробів. Дидактична гра «Знайди виріб за описом». 3. Знайди звуки (за вибором вихователя) у назвах керамічних виробів. 4. Звуковий аналіз слів, що позначають вироби, які найбільше сподобались. 5. Опис дітьми виробів
Художня література	Гончарний круг. (Уривок із книги С.Носаня «Пір'їна з крила жар-птиці».)
Математика	1. Порядкова і кількісна лічба (керамічних виробів). 2. Складання і розв'язання задач (про гончарів та керамічні вироби). 3. Геометричні фігури (пошук геометричних форм у оздобленні керамічних виробів)
Малювання	1. Гуцульська кераміка. Декоративне малювання на різних плоских формах або виліплених із глини
Аплікація	1. Васильківська кераміка. Прикрашання площинних форм керамічних виробів традиційним васильківським орнаментом
Ліплення	1. Чарівна пташка-свистулька. 2. Гуцульські горняга-двійнята. 3. Круторогий баранець. 4. Керамічний посуд

Ткання

Програмний зміст: розкрити красу тканих виробів дітей; збагатити знання про мистецтво ткацтва і килимарства; виховати інтерес до народних ремесел, естетичний смак, потяг до прекрасного, бажання навчитись ткати; виробити елементарні навички ткання на дитячих ткацьких станках або рамках.

Реалізація теми «Ткання» в різних розділах програми «Малютко»

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Краса тканих і килимових виробів. Знайомство з виробами. 2. Як люди навчились ткати? Бесіда про мистецтво ткацтва. 3. Барвисті килими. Розповіді про килимарство
Рідна природа	1. Кольори природи на тканих та килимових виробках
Мовленнєве спілкування	1. Граматична будова мови. Дидактична вправа «Хто краще опише тканий килимовий виріб». 2. Звукова культура мови. Виділення звуків у словах — назвах тканих та килимових виробів, поділ слів на склади
Художня література та фольклор	1. Прислів'я та приказки про народні ремесла. 2. Повір'я про веретено
Математика	1. Геометричні фігури (на тканих або килимових виробках)
Малювання	1. Барвистий килимок. 2. Плахта для Оксани
Ручна праця	1. Ткання на рамках або ткацьких станочках. 2. Килимок для ляльки. 3. Барвиста доріжка

Ворсовий килим

Різьбярство, карбування, випалювання

Програмний зміст: познайомити з цими видами народних ремесел, матеріалами, способами виготовлення виробів; викликати зацікавлення ними; виробляти навички емоційно-естетичного сприйняття цих видів народних ремесел.

Реалізація теми «Різьбярство, карбування, випалювання» в різних розділах програми «Малютко»

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Розгляд різьблених, карбованих, випалених виробів. 2. Бесіда про мистецтво різьбярства, карбування, випалювання
Рідна природа	1. Ознайомлення з різними видами матеріалів, необхідних для виготовлення відповідних виробів
Мовленнєве спілкування	1. Маленькі оповідчі. Опис дітьми різьблених, карбованих, випалених виробів
Математика	1. Геометричні фігури. Дидактична вправа «З яких геометричних фігур складається візерунок на різьблених виробках?»

Робота у повсякденному житті

1. Розгляд ілюстрацій у альбомах з народного декоративно-ужиткового мистецтва.
2. Ознайомлення і закріплення знань про різні види народних ремесел.
3. Бесіди про вишиванки, їх візерунки та символіку.
4. Вивчення легенд, переказів та інших зразків народної мудрості про народні ремесла. Читання художньої літератури про ремесла.
5. Зустрічі з кращими майстрами народних ремесел, з народними умільцями.
6. Організація виставок дитячих робіт.

Свята та розваги

1. Скарби з бабусиної скрині.
2. «Хата моя, біла хата...»
3. «І на тім рушничкові...»
4. Осінній ярмарок.
5. Вечорниці.
6. Толока.

Орієнтовний обсяг знань, умінь та навичок

1. Мати елементарні уявлення про види народних ремесел, призначення та використання виробів народних ремесел.
2. Уміти емоційно-ціннісно сприймати види народних ремесел як прекрасні, досконалі речі, виготовлені людськими руками, як прояв духовної культури народу.
3. Розрізняти види ремесел за матеріалами, з яких вони зроблені, кольором, орнаментикою, регіональними особливостями.
4. Знати деякі звичаї, обряди, що стосуються народних ремесел.
5. Мати потребу в праці на основі народних ремесел.
6. Володіти елементарними навичками певного виду ремесла.
7. Уміти аналізувати завдання і добирати найдоцільніші прийоми його виконання.

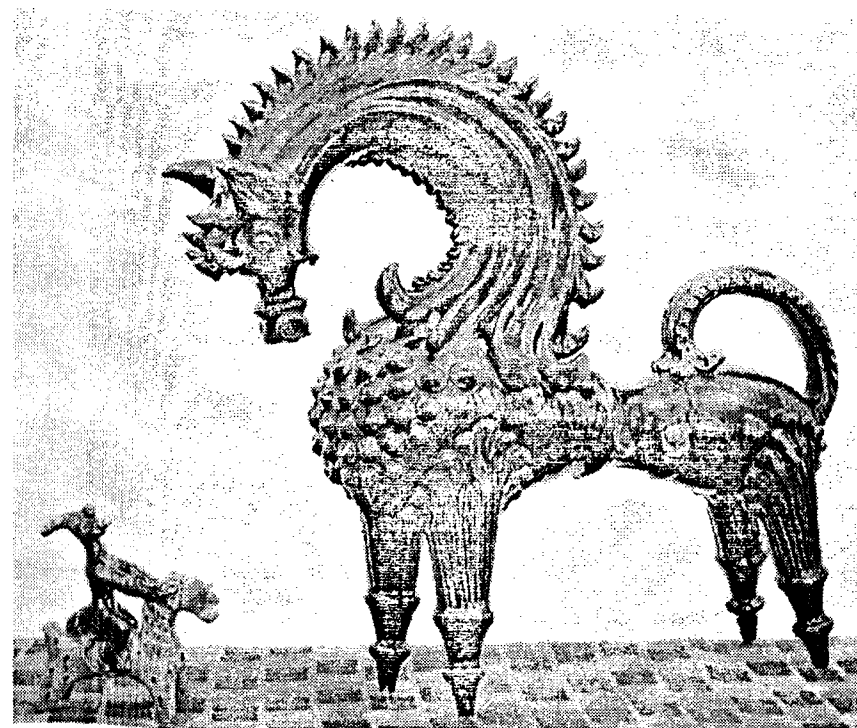
Питання для визначення рівня знань

1. Які назви вишиваних речей ви знаєте?
2. Розкажіть про візерунок на вишиванці.
3. Які символи та обереги є на твоїй вишиванці?
4. Розкажіть про призначення вишитої речі.
5. Які звичаї, пов'язані з вишиванками, ви знаєте?
6. Які ви знаєте види швів?
7. Яким способом вишита серветка, доріжка та ін. (гладдю, хрестиком, низинкою тощо)?
8. Що таке витинанка? Чому її так названо?
9. Як колись використовували витинанки?
10. Як можна виготовити витинанку?
11. Від чого залежить візерунок витинанки?
12. Як називаються вироби з глини?
13. Як називається пристрій, що допомагає виготовляти керамічні вироби?
14. Як називають людей, які виготовляють керамічні вироби?
15. Розкажіть про оздоблення керамічних виробів.
16. Опишіть керамічний виріб.
17. Як називають предмети, виготовлені з глини?
18. Розкажіть про гуцульську (опішнянську та ін.) кераміку.
19. Знайдіть вироби ткацтва. Назвіть їх.
20. Розкажіть про візерунки на тканих виробках.
21. Які кольори використовували при тканні рушників?
22. Із чого виготовляли нитки для ткання?
23. На чому ткали? Як називався прилад для ткання?
24. Чим відрізняється плахтова тканина від верети і килима?

РОЗДІЛ II

СИСТЕМА ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ У РОБОТІ З ДІТЬМИ

Вищезазначені програмові завдання краще реалізовуватимуться за дотримання загальновизнаних принципів дидактики: систематичності та послідовності, доступності та дохідливості, наочності, індивідуального підходу. Пропонуємо орієнтовну систему використання народних ремесел у навчально-виховному процесі дошкільних закладів, у якій визначено виховні завдання, методи і методичні прийоми, види роботи, форми взаємодії педагога з дітьми та організації дитячої діяльності, показники результативності.

Декоративна скульптура. Глина, глазур

Система використання народних ремесел

Види роботи	Виховні завдання	Методи і методичні прийоми	Форми роботи	Форми організації	Показники результативності
Знайомство з інтер'єром давнього житла	Викликати інтерес до історії свого краю	Розгляд ілюстрацій в альбомах, книгах	Повсякденна діяльність	Індивідуальна, групова	Зацікавлення, що проявляється у виразі очей, міміці обличчя
Екскурсія у краєзнавчий музей	Поглибити інтерес до давніх речей вжитку	Розповідь екскурсовода про давні речі вжитку, про життя українців у минулому	Заняття у музеї	Групова	Бажання говорити про давні речі вжитку; неодноразові повторення прохання розповісти про життя і побут пращурів
Відвідання художнього салону	Розвивати емоційне сприйняття творів народного декоративного мистецтва	Ознайомлення з різними видами народного декоративно-прикладного мистецтва	Заняття у художньому салоні	Групова	Радісний настрій дітей, бажання поділитися враженнями про виріб, що сподобався
Із бабусиною скрині	Виховувати емоційно-ціннісне ставлення до народних ремесел	Емоційна мистецтвознавча розповідь педагога з демонстрацією зразків різних видів народних ремесел. Дидактичні ігри: «До якого виду народних ремесел належить виріб?», «Розкажи про виріб, який сподобався»	Тематичне заняття, повсякденна діяльність	Групова, індивідуальна, фронтальна	Здатність висловити свою думку про виріб, що сподобався. Емоційність мови

Продовження таблиці

Види роботи	Виховні завдання	Методи і методичні прийоми	Форми роботи	Форми організації	Показники результативності
У матусиній світлиці	Формувати естетичні смаки	Розповідь вихователя про способи оздоблення виробів у різних регіонах нашої області. Символіка кольорів. Розгляд візерунків. Дидактичні ігри: «Склади візерунок», «Де майстри шукали кольори (візерунки)?»	Заняття, повсякденна діяльність	Групова, фронтальна	Прояв творчості при складанні візерунка, вдала композиція і поєднання кольорів
Наші звичаї і традиції	Формувати пізнавальний інтерес до звичаїв, традицій, що стосуються народних ремесел і трудової діяльності людини	Серія бесід: «І на тім рушничкові...», «Чарівна витинанка», «Зачароване веретено», «На гончарному колі»	Заняття	Групова, фронтальна, індивідуальна	Увага на занятті, бажання слухати розповідь, бажання поділитись з іншими одержаними знаннями
Зустріч із майстрами вишивки, кераміки, ткацтва, витинання	Виховувати почуття гордості за талановитих майстрів, що живуть на нашій землі, повагу до людей праці, бережне ставлення до виробів народного мистецтва	Розповіді майстрів про ремесло. Навчання дітей деяких умінь і навичок рукоділля	Систематичні заняття (1 раз на два тижні) з кожного ремесла	Групова, індивідуальна	Цікавість і захоплення виробами майстрів, бажання навчитися виготовляти певні речі. Обережність при розгляданні (боюсь забруднити, пошкодити, поламати річ тощо)

Види роботи	Виховні завдання	Методи і методичні прийоми	Форми роботи	Форми організації	Показники результативності
Участь в організації «Куточка народних ремесел»	Розвивати готовність навчитися виготовляти певні вироби власноруч	Бесіда з дітьми про народних умільців	Самостійна художня діяльність, повсякденне життя	Групова, індивідуальна	Вияв бажання приєднатися до трудової діяльності з оформлення куточка, слідкувати за порядком у ньому, доглядати вироби, які там розміщено
Ремісничка майстерня	Оволодівати навичками ремесла, виховувати позитивне ставлення до трудової діяльності, формувати культуру та естетику праці, дружні взаємовідносини з однолітками.	Навчання дітей трудових дій на основі знань про народні ремесла. Використання прислів'їв та приказок про працю, працьовитість, ледарство. Бесіда про працьовитість. Читання (розповідь) казки «Дідова дочка і бабина». Розучування народних пісень: «Грицю...»	Повсякденна діяльність, заняття з художньої праці, музичні заняття	Групова, індивідуальна, фронтальна	Точні, впевнені рухи під час виконання трудових дій. Охайність у роботі та порядок на робочому місці. Прояв задоволення від виконаної роботи, бажання займатися нею у вільний час. Добро-зичлива оцінка роботи товаришів, прагнення їм допомогти
Свято народних ремесел	Виховувати любов до рідного краю через народні ремесла	«Ярмаркування» (діти «купують» вироби, описують їх). Народні ігри, забави, пісні, інсценування, побудовані на народних звичаях і традиціях	Розваги, виставки робіт	Групова	Позитивно-емоційний настрій дітей

РОЗДІЛ III

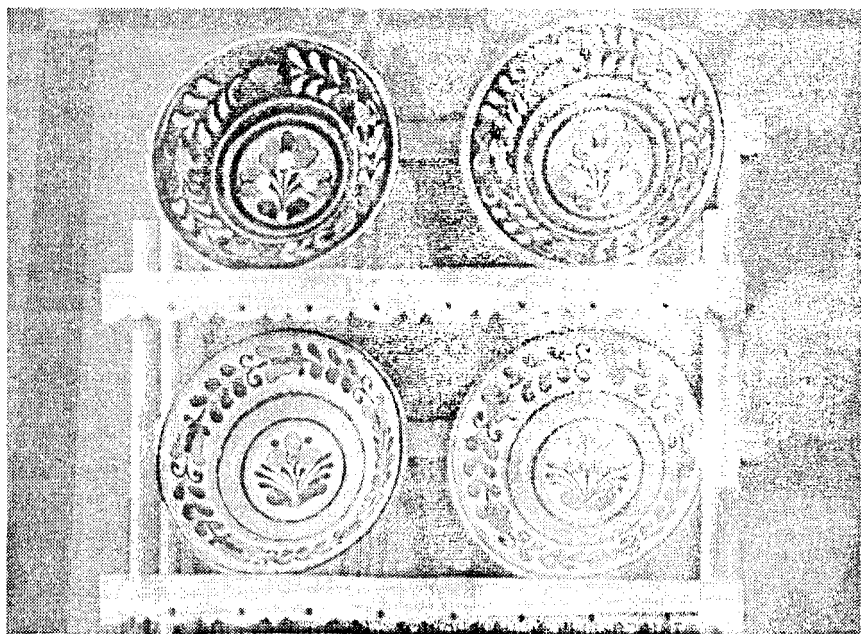
ОЗНАЙОМЛЕННЯ

З НАРОДНИМИ РЕМЕСЛАМИ

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ

Моральні та естетичні якості, трудові вміння та навички не можуть сформуватися самі собою без навчання та виховного впливу. Існують закономірні зв'язки між діяльністю педагога і вихованців. Суть їх у тому, що з одного боку виступають різні види дитячої діяльності, а з іншого — сукупність вибраних педагогом методів і методичних прийомів, спрямованих на реалізацію навчально-виховних завдань.

Практика доводить, що вироби народних ремесел сприймаються дошкільниками неоднозначно: одні викликають зацікавлення, інші — захоплення, а деякі — байдужість. Перед педагогом стоїть завдання не тільки збагатити уявлення та знання дошкільників про народні ремесла і все, що з ними пов'язане, але й виробити

Поліська з малюнком

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

№ 12

751980

емоційно-ціннісне ставлення до праці, навчити давати словесно-образну характеристику виробам, складати описові розповіді, вміти порівнювати їх за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, способами виготовлення, практичного використання тощо.

Психологами доведено, що виховання почуттів, і перш за все моральних і трудових якостей, неможливе без систематичного розвитку уявлень дітей, збагачення їх кругозору, формування відповідного ставлення до тих чи інших подій, явищ, предметів. Саме на основі цього можна викликати в дитини інтерес, живе емоційне ставлення до навколишнього світу. Це, у свою чергу, активізує спостережливість, поглиблює знання про предмети, викликає відповідні емоції, сприяє формуванню позитивних етичних уявлень.

Виходячи із вищесказаного, *методикою використання народних ремесел* у навчально-виховній роботі передбачені такі етапи активізації діяльності дітей:

— пізнавальний, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла;

— емоційно-змістовий, завдання якого полягає у розвитку здатності до художньо-творчого переживання і співпереживання, у формуванні морально-етичних уявлень;

— художньо-діяльний, який полягає у практичній реалізації засвоєних знань про народні ремесла, у формуванні навичок виготовлення певних виробів.

Методика складається із сукупності методів і методичних прийомів, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння знань про народні ремесла, звичаї, трудові традиції, моральні норми у праці, мобілізацію пізнавальної активності та формування емоційно-ціннісного ставлення до виробів.

Знайомство з народними ремеслами проходить у кілька етапів. На першому подаються узагальнені поняття про побутову культуру наших предків. Дітей необхідно підвести до усвідомлення природного розуму, таланту, працьовитості, естетичного смаку та краси наших пращурів, які вміли все робити своїми руками, створювали корисні й прекрасні речі.

На другому етапі необхідно сформулювати уявлення про різноманітність українського народного декоративно-прикладного мистецтва, про його регіональні особливості, що виявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення.

Для третього етапу визначальним є те, що дітям подаються знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів.

Виділяються загальні методи та методичні прийоми, що стосуються ознайомлення з усіма видами народних ремесел і можуть бути використані на всіх етапах. Для прикладу наводимо деякі з них.

1. Розгляд ілюстрацій із зображенням давнього житла, речей вжитку.

2. Екскурсія до краєзнавчого музею, художнього салону, магазину сувенірів. Емоційно насичена розповідь екскурсовода чи педагога про давні речі вжитку, про життя і побут у минулому.

3. Мистецтвознавча розповідь про різні види українського народного декоративно-ужиткового мистецтва, про народні ремесла з демонстрацією зразків різноманітних виробів.

4. Дидактичні ігри: «Що з чого зроблено?», «Вгадай вид народного ремесла», «Розкажи про виріб, який найбільше сподобався», «Який візерунок крапий?», «Де знаходив майстер кольори та візерунки?», «Знайди знайомі рослинні елементи у візерунках», «Що нагадують ці ягоди?», «Чіі це пелюсточки і листочки?», «Відшукай геометричні фігури в орнаментах».

5. Доцільно провести ряд тематичних занять та бесід за такою орієнтовною тематикою: «І на тім рушничкові...», «Чарівна витинанка», «Зацароване веретено», «При гончарному крузі».

6. Велику користь для активізації пізнавальної діяльності щодо народних ремесел принесуть зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про ремесло, спостереження дітей за виготовленням виробів, навчання їх рукоділля.

7. Позитивний вплив на формування моральних якостей матиме бесіда педагога з дітьми про народних умільців: як вони організовують своє робоче місце; як зручно розташовують все необхідне для роботи; економно витрачають матеріали, зосереджено працюють, дбають, щоб робота була гарною, охайною. Саме такі бесіди сприятимуть виробленню елементарних навичок дотримання культури та естетики праці, самостійності та взаємодопомоги.

8. Зацікавленню певним видом народної творчості сприятиме і використання фольклору: прислів'їв та приказок про народні ремесла, про працю, працьовитість, ледарство тощо; казок («Дідова дочка і бабина»); народних пісень («Грицю, Грицю...», «Вийшли в поле косарі» та ін.).

9. Цікавим буде такий прийом на закріплення знань про народні ремесла, як створення ігрової ситуації (або проведення розваг), наприклад «Ярмаркування» (діти «купують» різні вироби народних ремесел і намагаються якомога більше про них розповісти).

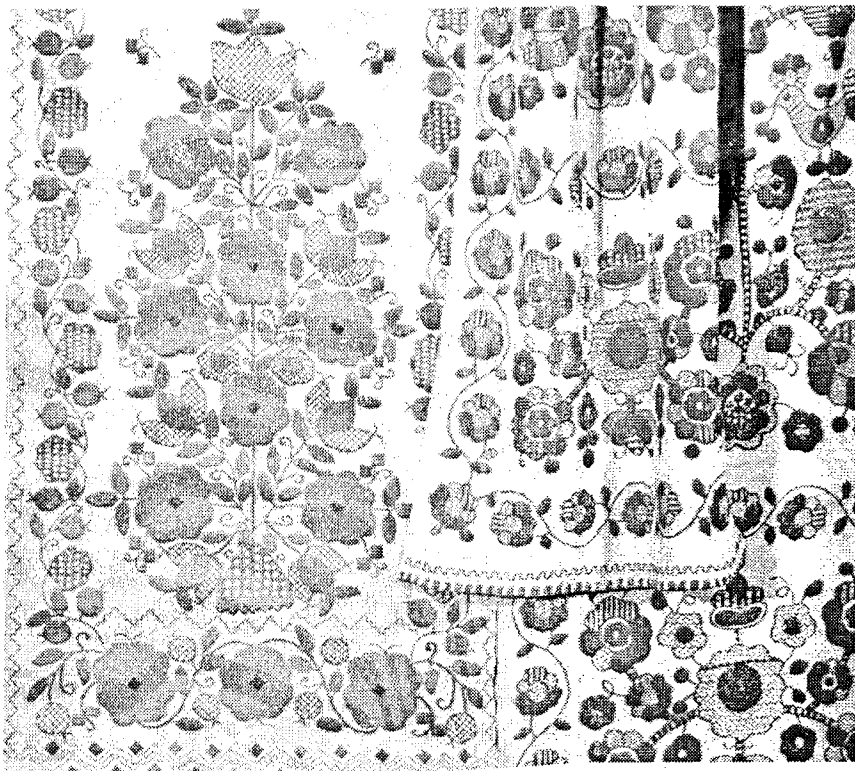
МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕЯКИМИ ВИДАМИ НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ

Вишивання

Інформація для педагога

Вишивка — надзвичайно поширений на всій території України вид народного мистецтва. Нею оздоблювали різноманітні вироби, побутові речі. Вишивка була одним із основних занять для дівчат, особливо довгими зимовими вечорами. Ще змалку, з 5—6 років, дівчаток привчали до ремесла: прясти, шити, вишивати. До 13—15 років дівчина мала своїми руками готувати посаг до весілля.

Із покоління в покоління передавали майстрині свої вміння й секрети рукоділля. Популярна вишивка і сьогодні. Оригінальні

Рушники. Львів, ручна вишивка, орнамент народний

й красиві сучасні вишиті вироби: серветки, скатерки, рушники, килими, панно, блузи, чоловічі сорочки та ін. Важко знайти село, де люди не вишивали б. Та й у міських квартирах часто можна побачити вишиту скатерку чи серветку, які надають інтер'єрові квартири особливого затишку і краси.

Вишиванки надзвичайно різноманітні за добром кольорів та візерунками. *Узор, або візерунок*, — це малюнок, який складається із окремих елементів, мотивів, кольорів та їх відтінків, розташованих у певному порядку. Послідовне повторення окремих мотивів або цілої їх групи створює орнамент (слово «орнамент» у перекладі з латинської мови означає «прикраса»).

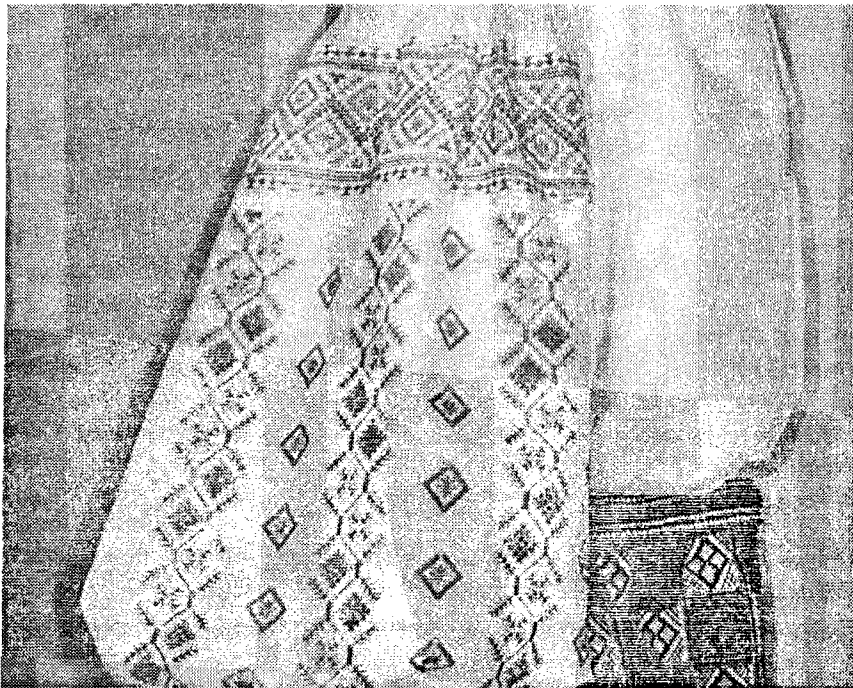
Розрізняють орнаменти: *геометричні*, які складаються з прямих та ламаних ліній, трикутників, кругів, квадратів, ромбів тощо; *рослинні*, основу яких становлять рослинні мотиви; *тваринні* — із стилізованими фігурами тварин, птахів, комах тощо; *антропоморфні* — із зображенням силуетів людей.

Візерунки орнаментів не тільки прикрашають вироби, але й підкреслюють їх форму, розміри, матеріал, конструктивні особливості. Вони бувають вузькими і широкими, повздовжніми і поперечними, похилими та навскісними (діагональними). Орнамент у вигляді прямої та кривої лінійної смужки зветься *стрічковим*; у вигляді окремих елементів, вписаних у квадрат, коло або ромб, — *центровим*; із поверхнею, вкритою суцільним узором, — *сітчастим*.

Створюючи орнаменти, люди зверталися до природи, але не копіювали її, а переосмислювали і переносили деякі елементи природи на домашні речі, зокрема і на вишиванки. Тому кожна лінія чи завиток узору мали певне значення. Пряма горизонтальна лінія означала землю, горизонтальна хвиляста — воду, вертикальна хвиляста — дощ, трикутники — гори, дві схрещені лінії — блискавки. Вогонь зображувався у вигляді гачкуватого хреста; сонце — у вигляді ромба, кола або квадрата; жіноча постать символізувала богиню життя, берегиню роду; дерево з розлогими гілками — родючість землі; птахи — настання весни, врожай, багатство; кінь і олень — благополуччя. Ромб із подовженими сторонами означав будівлю, а квадрат, розділений на чотири частини з крапочками у кожній, символізував засіяне поле чи садибу. Окремі знаки-символи не тільки прикрашали житло, одяг і предмети побуту, а й повинні були охороняти, захищати, оберігати від злих духів, нести щастя.

При ознайомленні дошкільників із вишивкою доцільно провести такі бесіди:

- символи та обереги нашого дому;
- звичаї і традиції, пов'язані з вишиванками;

Сорочка жіноча. Львів, ручна вишивка, орнамент народний

— кольори природи на вишиванках (зелений — колір травички, жовтий — сонечка та золотих колосків пшениці, блакитний — неба, чорний подарувала нічка, а білий — день);

— звідки з'явилися вишиванки. (Емоційна розповідь вихователя про мистецтво вишивання, яке виникло з любові до рідного краю, до природи, з потреби не тільки бачити та відчувати красу, а й творити її власними руками.)

Старшим дошкільникам дається поняття про узор (візерунок) та орнамент.

Дітей знайомлять із регіональними особливостями вишитих виробів (відповідно до місцевості, в якій проживають вихованці), із звичаями, традиціями, обрядами, пов'язаними з вишиванням та використанням вишитих виробів.

Вихователь може заздалегідь підготувати таблицю знаків-символів і використати її при проведенні бесіди про символи-обереги на вишиванках. При цьому слід наголосити на шанобливому ставленні наших предків до природи і спрямувати роботу на реалізацію завдань екологічного виховання.

Орієнтовна модель заняття

Тема. Ознайомлення з вишивкою.

Мета: розкрити красу українських вишиванок, багатство їх кольорів, різноманітність орнаментів, їх видів і форм; збагатити знання про цей давній вид декоративно-прикладного мистецтва; познайомити дітей зі звичаями та обрядами, пов'язаними з вишиванками.

Обладнання: вишиті рушники, сорочки, серветки тощо.

Підготовча робота:

Розгляд вишивок, вивчення пісень та віршів про рушник, бесіда з дітьми про символи та обереги нашого дому.

Хід заняття

Дітей запрошують у світлицю, прикрашену вишиваними виробами.

1. Вихователь промовляє слова із пісні:

З вечора тривожного аж до ранку
Вишивала дівчина вишиванку.
Вишивала дівчина, вишивала,
Чорну і червону нитку брала.

2. Оголошення теми заняття та актуалізація знань дітей про вишиванки та мистецтво вишивання.

3. Розповідь педагога про мистецтво вишивання. Зосередження уваги на красі виробів, їх різнобарвності та різноманітності.

4. Прихід Березині (хтось із дорослих).

— Я прийшла до вас, щоб вчилися берегти та любити рідну землю, природу, свої пісні. Принесла в дарунок цей вишитий рушник. Подивіться, як грає він барвами!..

5. Розгляд та опис рушника.

6. Знайомство зі знаками-символами, які дійшли до нас із давніх часів, коли люди навчилися створювати нескладні малюнки з умовних знаків.

Примітка. Педагог може використати уривки із книги В. Скуратівського «Берегиня», а також виготовлену заздалегідь таблицю умовних знаків-символів.

7. Розгляд оберегів і знаків-символів на рушнику. Відповіді на запитання про використання рушників у сучасному житті.

8. Розповідь вихователя (або Березині) про звичаї, пов'язані з вишиванками.

— Кожна дівчина повинна була вміти прясти, шити, вишивати і про посаг собі дбати. Навіть прислів'я таке було: як не вміє дівка шити, прясти, вишивати, буде вік свій діувати. Тому змалечку дівчина привчалася до роботи. Довгими зимовими вечорами збиралися дівчата на вечорниці й обов'язково пряли або вишивали. При цьому ще й пісні співали, танцювали, просто розважались. Потім кращі вишиванки, сорочки, хусточки дарували хлопцям, які їм подобалися. Коли приходив час сватання, дівчина мусила старостів і молодого перев'язувати своїми рушниками на знак згоди.

— Молодята стають на рушничок вишиваний, який називають ще рушником щастя, бо дівчина чи її мати душу вкладали у вишивання, а обереги на ньому мали оберігати молодят від зла.

— А ще був звичай дарувати рушник на згадку, коли дорога людина вирушала в далеку путь. Такий рушник з оберегами мав теж берегти від злої долі та нагадувати про рідну домівку, про лагідні й добрі матусині руки.

9. Узагальнююча бесіда про вишиванки.

10. На закінчення звучить «Пісня про рушник» (сл. А. Малишка).

Витинання

Інформація для педагога

Витинання — це вирізання з паперу симетричних візерунків, якими колись прикрашали хати. Для цього використовували глянцеви́й папір яскравих кольорів: червоного, чорного, жовтогарячого, синього тощо. Поєднання цих кольорів надавало витинанкам святкового привабливого вигляду. Часто на білій паперовій смужці метрової довжини був вирізаний симетричний орнамент, обведений зеленою, жовтою, червоною, синьою чи фіолетовою фарбами. Ці стрічки прикріплювалися на стіні між вікнами, а також використовувались замість серветок у мисниках, кренделях-буфетах, ними також прикрашали образи під склом.

Часто на Різдво гілки ялини чи сосни прикрашали різнокольоровими «ліхтариками», вирізаними з паперу.

Іноді витинанки використовувались разом із настінним розписом: велика яскрава вирізка ставала центром композиції, навколо якої малювали «пави» або «хмелик».

Методичні поради

1. Заняття, яке знайомить дошкільників із витинанками, проводиться у «світлиці». Нею може бути групова кімната, стилізована під давнє житло, або кімната чи куток народознавства.

2. Настроюючи дошкільників на розмову про витинанки, доцільно використати прислів'я: «У хаті як у віночку, і сама сидить як квіточка». Воно служить початком бесіди про охайність, споконвічну любов української жінки до чистоти та порядку, до затишку в оселі.

3. Дітям подаються знання про інтер'єр давнього житла, пропонується порівняти деякі давні речі вжитку із сучасними, що спонукає дітей до роздумів про життя пращурів.

4. Проводяться дидактичні ігри: «Що таке витинання», «Що як називається?», «Хто назве найбільше предметів, якими колись

прикрашались хати?», «Від чого залежить краса витинанки?», «Як роблять витинанки?».

Орієнтовна модель заняття

Тема. Знайомство з витинанкою.

Мета: познайомити дітей з одним із видів народного декоративного ужиткового мистецтва — витинанкою; дати інформацію про різноманітність форм та візерунків витинанок; виховувати естетичний смак, здатність відчувати красу, викликати зацікавленість і бажання навчитися виготовляти витинанки.

Обладнання: різні за формою, розміром, кольором, візерунками витинанки.

Підготовча робота:

1. Розгляд малюнків із зображенням інтер'єрів давнього житла.
2. Відвідування краєзнавчого музею.

Примітка. Заняття бажано провести у кімнаті чи куточку народознавства, заздалегідь прикрасивши столи, полиці та інші предмети витинанками.

Хід заняття

1. Актуалізація знань, одержаних під час підготовчої роботи. Складання розповідей за ілюстраціями із зображенням давнього житла.

2. Розгляд інтер'єру світлиці або куточка народознавства. Введення до словника дітей поняття «світлиця».

— Діти, подивіться, як гарно у нашій світлиці. А знаєте, чому я сказала «світлиця»? Колись світлицею називали найкращу, найзатишнішу кімнату в хаті. Жінки-українки з давніх-давен прикрашали свої оселі. Було чисто і затишно скрізь. З тих часів дійшло до нас прислів'я: «У хаті як у віночку, і сама сидить як квіточка». А хто ця квіточка? — Господиня, яка чимало праці докладала, щоб у хаті було затишно та гарно. Запам'ятаймо це прислів'я і намагатимемося, щоб у нашій груповій кімнаті та в садочку був завжди порядок.

3. Підсумкова бесіда про інтер'єр.

— Ми вже з вами розглядали інтер'єр хати на малюнках, бачили в музеї давні речі вжитку. Пригадайте, що таке інтер'єр (внутрішнє оздоблення, тобто вбрання приміщення). Що було у хаті? Назвіть давні речі, якими колись користувались (прядка, жорна, дерев'яні ночви тощо). Чим прикрашено хату (образи, рушники, квіти, вазони; розмальовані квітами піч, грубка, скриня тощо)?

Вихователь узагальнює відповіді дітей.

4. Розповідь про витинанки.

— Сьогодні я вам розповім, чим ще у давні часи в нашому рідному краї прикрашали хати. Це були витинанки. Так їх називали, оскільки вони витиналися, вирізалися з паперу. Витинанки використовувались замість серветок у буфетах-кренделях. Ними прикрашали образи під склом.

5. Розгляд та опис витинанок.

Кераміка

Інформація для педагога

Кераміка (від гр. *keramike (technē)* — гончарне мистецтво; *keratmos* — глина) — це мистецтво виготовлення різних предметів із глини, один із найдавніших видів народних ремесел.

До загального поняття «кераміка» належать майоліка, порцеляна, фаянс, теракота, які відрізняються одне від одного складом глини і особливими прийомами художнього оформлення й виготовлення.

Майоліка — вироби із гончарних глин, покриті кольоровими непрозорими глазурями-емалями.

Теракота — різновид кераміки; вироби з обпаленої глини, покриті глазурями.

Порцеляна — відрізняється від усіх інших гончарних виробів складом глиняної маси, до якої входить біла глина каолін, з високою температурою плавлення, пегматит, або польовий шпат, що надають порцеляні білизни, прозорості, тонкості черепка.

Фаянс — близький до порцеляни, але без білизни і прозорості, має здебільшого матовий колір і товстий черепок.

Цікаві глиняні іграшки, сувеніри, керамічний посуд приваблюють простою формою, самобутнім орнаментом, яскравими барвами. Виліплені вироби розписували спеціальними фарбами — ангобами, а потім випалювали. Після першого випалювання вироби покривали поливою, а потім ще раз випалювали.

Гончарі у давнину, змішуючи жирну глину з піском, отримували чудову пластичну глиняну суміш, яка використовувалася для ліплення іграшок, сувенірів та інших декоративних виробів.

Народна кераміка України надзвичайно різноманітна за формою, розписом, ліпленням, скульптурними зображеннями реальних і фантастичних тварин.

Визначні центри кераміки — с. Опішня Полтавської області, м. Васильків Київської області та Гуцульщина на Прикарпатті.

Опішнянська кераміка (майоліка) покрита або світлою золотою, охристою поливою, або темно-коричневою чи трав'янисто-зеленою. Опішнянські леви, бики, круторогі барани покриті такою самою поливою, розписані такими самими рослинними елементами, що й посуд. Опішнянські гончарі прикрашали свої вироби різноманітною ліпниною.

Василівська кераміка близька до опішнянської — форми посуду такі ж м'які та пластичні, полива шоколадно-коричнева, золотаво-жовта або смарагдово-зелена.

Гуцульська кераміка розвивається на основі народних селянських зразків. Для неї характерні світло-кремовий фон, поєднання в орнаменті рослин та геометричних елементів. Найважливіший прийом декорування — контрастна за кольором блакитно-зелена прозора пляма, по якій тонким штрихом або широкою смужкою темно-коричневого кольору наносяться крапки, овали, квіткові розетки, фантастичні листки тощо.

Методичні поради

1. Дошкільникам подається інформація про гончарство як давній вид народного ремесла, про способи виготовлення, оздоблення та використання виробів, їх регіональні особливості.

2. Щоб викликати у дітей зацікавленість керамікою, організовується виставка глечиків, куманців, мисок, горнят, фігурок тварин, різноманітних глиняних іграшок тощо.

3. Пропонується розглянути ілюстрації керамічних виробів в альбомах з декоративного мистецтва, послухати казку про виникнення гончарства.

4. На занятті з художньої літератури доцільно прочитати уривок із книги С. Носаня «Пір'їна з крила жар-птиці» (див. додаток).

Декоративна скульптура. Глина, ангоби, глазур

5. На закріплення знань проводяться дидактичні ігри «Знайди предмет, який я назву», «Відгадай» (дитина очима вибирає предмет, описує, а інші відгадують, про який саме предмет йдеться). Такі ігри допоможуть дошкільникам розрізняти керамічні вироби, запам'ятати їх назви, елементи оздоблення, регіональні особливості.

Орієнтовна модель заняття

Тема. Знайомство з керамікою.

Мета: познайомити дошкільників з керамікою як видом ремесла; дати поняття про різні види кераміки, про способи роботи з глиною, про гончарство взагалі й оздоблення виробів та їх різноманітні форми; навчати бачити красу в усьому, що виготовили вмілі руки майстрів.

Обладнання: куманці, миски, макітри, глечики, горщики, фігурки тварин, глиняні іграшки та інші керамічні вироби.

Підготовча робота:

Розгляд керамічних виробів.

Діти сидять або стоять півколом. Перед ними на столиках — керамічні вироби.

Хід заняття

Вихователь розповідає казку.

— Я розповім вам казку про мудрих і добрих людей, про їх золоті серця та роботящі руки.

Серед синіх Карпатських гір у злагоді й мирі жили добрі, працьовиті люди. Але тяжким було їх життя, бо були вони бідними. Навіть малі діти працювали від зорі й до зорі. Вони пасли на квітучих полонинах овець. Одного разу пастушки побачили глину, взяли її в руки й відчули, яка вона м'яка та слухняна, бо підкоряється їх маленьким пальчикам. Один із хлопчиків запропонував: «Нехай кожен, хто на що подивиться або згадає про щось, те й виліпить». Взялися діти до роботи. Старались, а тому чудові речі вийшли у пастушків. Та найкращими виявились свищики-жайворонки. Вони були наче живі та ще й голос подавали. (Вихователь показує свищики.) Повернулися усі до села з чудовими подарунками. До душі припали всім глиняні вироби. І, мабуть, з тих часів почали виробляти люди із глини дивовижні речі, які пізніше навчилися розмальовувати спеціальними фарбами та прикрашати візерунками.

Ось і ми з вами розглянемо вироби з глини, які є на наших столиках.

Діти розглядають і описують керамічні вироби.

Вихователь розповідає про кераміку, гончарство, про кращих майстрів, які володіють цим мистецтвом.

Проводиться дидактична гра «Знайди предмет, який я назву» (куманець, глечик, баранець, горнята-двійнята тощо).

Дидактична гра «Відгадай» (дитина очима вибирає предмет, описує його, а інші відгадують, про що йдеться).

Художнє ткацтво і килимарство

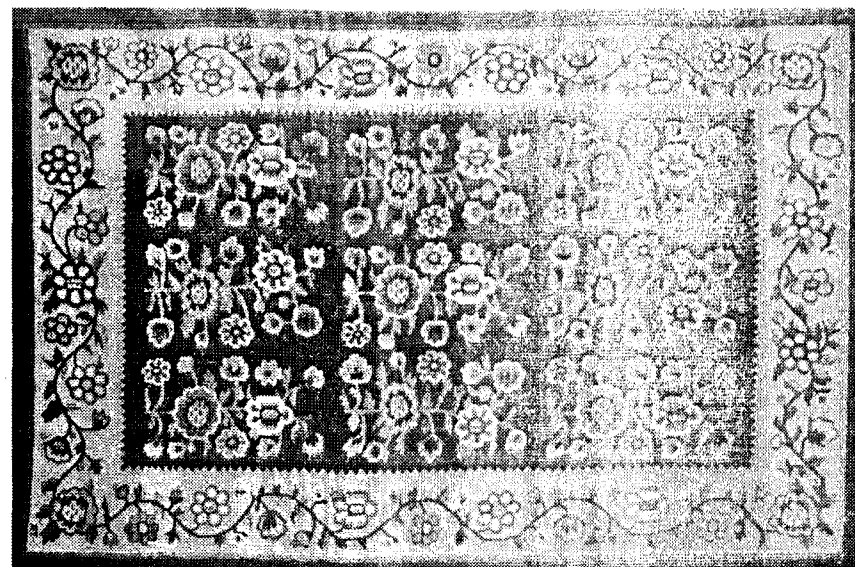
Інформація для педагога

Художнє ткацтво — цікавий і своєрідний вид декоративно-прикладного мистецтва, який своїм корінням сягає сивої давнини.

Примітивним пристосуванням для ткацтва була рама. На неї натягували нитки (їх фіксували за допомогою кілків, набитих на протилежні сторони рами через рівномірні проміжки), що були основою майбутнього тканого виробу. Потім ткаля виоперек переплітала позадвожні нитки і таким чином скріплювала основу. Це так звана техніка ручного перебору (руками перебирали, переплітали нитки, створюючи візерунок). Так виготовляються ткані декоративні рушники й надзвичайно привабливі декоративні тканини.

Найтрадиційніший орнамент — червоний або зелений на білому фоні, прикрашений зубчастими і ступінчастими ромбами, штапками, півниками, геометризОВАНИМИ кущами квітів і просто горизонтальними червоними смужками.

Особливий різновид народного художнього ткацтва складають *плахти*. Вони були необхідним елементом українського жіночого одягу. Візерунок плахтової тканини має здебільшого великі однакові квадрати (5×5 см), зафарбовані різними кольорами:

Килим

золотаво-жовтим, зеленим, синім, червоним, чорним. При цьому колір квадратів переміщувався з одного ряду в інший по діагоналі. Особливу приналежність плхтовій тканині надають вдало підібрані кольори й орнаментальна обробка. У центрі кожного квадрата виткана одна й та сама орнаментальна форма, найчастіше — восьмикутна зірка або геометризвана квітка чи куш. Їх колір контрастує відносно тла і теж міняється та рухається від ряду до ряду в діагональному напрямку. Все це надає плхтовій тканині особливої краси і робить її святковою.

Відомі центри художнього ткацтва в Україні: м. Кролевець Сумської області, м. Богуслав Київської області, м. Косів і Шешори Івано-Франківської області.

Килимарство — один із видів народного декоративно-прикладного мистецтва, що виник ще в I тисячолітті до н. е.

Розрізняють два основні види килимів ручної роботи: повстані й ткані. Останні виготовляються з пряденої вовни, бавовни, а повстані — з непряденої.

Орнамент килимів має переважно рослинні та геометричні елементи. Геометричний орнамент складається з прямокутників, трикутників, ромбів, квадратів, кругів, гачкоподібних і зигзагоподібних форм. У візерунках килимів вони поєднуються у різних комбінаціях і пропорційних співвідношеннях, завдяки чому досягається орнаментальне багатство виробів. Цікаво, що кожна форма геометричного візерунка має свій провідний колір, який відрізняється від кольору іншого візерунка одним або двома контурами.

Для українського безворсового килима характерний рослинний, точніше — квітковий орнамент. Квіти та квіткові форми створюють фантастичні композиції рослинної тематики, що надає виробам особливої краси і чарівності.

Колорит українських килимів м'який і водночас насичений. Улюбленими тонами є білий, густо-синій, пісочний, блакитний, оливково-зелений.

Окремий вид килимів становлять ліжники. Це пухнасті високворсові гуцульські килими, по полю яких ідуть дві кольорові смуги, що кладуться зустрічним зигзагом й утворюють ромби.

Народне килимарство дуже близьке до ткацтва. У деяких випадках їх навіть важко розрізнити.

Народні майстри виготовляли килими переважно ручним способом на кроснах або звичайних верстатах, заздалегідь підготувавши кольоровий ескіз майбутнього виробу. Починали ткати спочатку одним кольором (це тло килима), а потім — за ескізом.

Килимарство поширене на Гуцульщині та Вінниччині. Для гуцульських килимів характерний геометричний орнамент, а для Вінницьких та інших — здебільшого рослинний з перевагою яскравих насичених кольорів.

Методичні поради

1. Основним завданням при ознайомленні із тканими та килимовими виробами є розкриття вихованцям краси виробів, розповідь на доступному для них рівні про історію виникнення та розвитку цих видів ремесла. Важливо пов'язати розповідь із способом життя наших предків, наголосити на їх працьовитості, здатності та вмінні все робити своїми руками. Такий підхід сприятиме виникненню інтересу до історії свого краю, збагатить знання й уявлення дітей про своїх предків.

2. Концентрація уваги на оздобленні, візерунках, підборі кольорів впливатиме на формування естетичних смаків дошкільнят.

3. На закріплення одержаних знань можна провести ігри та вправи: «До чого доторкнулась паличка чарівника», «Відшукай кольори, які є на килимі та в навколишній природі», «Знайди геометричні фігури на килимі» тощо.

Орієнтовна модель заняття

Тема. Знайомство із художнім ткацтвом і килимарством.

Мета: розкрити красу тканих і килимових виробів, збагатити знання про мистецтво ткацтва і килимарства; викликати інтерес до різних видів народних ремесел; виховувати естетичний смак, потяг до прекрасного; зацікавити дошкільників історією краю і життям минулого.

Обладнання: ткані верети, доріжки, килими, рушники тощо.

Підготовча робота: екскурсія до художнього салону, магазину сувенірів та ін. Розгляд тканих і килимових виробів.

Хід заняття

Кімната або зал прикрашені килимами, веретами, тканими доріжками, рушниками.

Діти разом з вихователем підходять до кожного виробу, милуються ним і описують. Після цього сідають на застелені веретами бенкетки або лавки так, щоб усі ткані та килимові вироби були у них перед очима.

Розповідь вихователя. Не те дороге, що із щирого золота зроблене, а те, що руками доброго майстра змайстроване. Подивіться на вироби. Чи подобаються вони вам? Чому такий гарний і барвистий килим? Ці гарні кольори люди позичали зусього, на що дивилися: зелений колір — від травички зеленої; червоний — від квітів, що так гарно пломеніють у полі, в садку, на клумбах; золотаво-жовтий — від достиглих колосків жита і пшениці; блакитний — від неба синього; чорний колір подарувала

нічка, а білий — день. Педагог розповідає про мистецтво ткацтва, килимарства, проводить дидактичну гру «До чого доторкнулась паличка чарівника». Діти мають назвати виріб і описати.

Підсумкова бесіда з вихованцями про ткацтво та килимарство.

Примітка. 1. Чарівником може бути вихователь або дитина, які паличкою торкаються до тканого або килимового виробу.

2. Інші пропонувані дидактичні ігри та вправи вихователь може використати як у процесі проведення заняття, так і у повсякденному житті та інших заняттях (наприклад з математики: визнач геометричні фігури, назви їх).

Різьблення по дереву, карбування, випалювання

Інформація для педагога

Різьблення по дереву — найпоширеніший вид народного декоративного мистецтва на Гуцульщині. Край цей багатий на деревину, і саме тут із давніх-давен розвивалася художня обробка дерева. Місцеві дерева — явір, горіх, бук та інші були прекрасним матеріалом для різьблення. Пастухи на полонинах увесь свій вільний час віддавали різьбленню по дереву. Дуже популярними були свічники-трійці. Вони мали складні святкові форми, були прикрашені скульптурними зображеннями сонця та людських фігур.

Головний тип різьблення — геометричний. Використовуються елементи шестипелюсткових розеток, ромбиків, спіраленодібних фігур, жолобків, зубців.

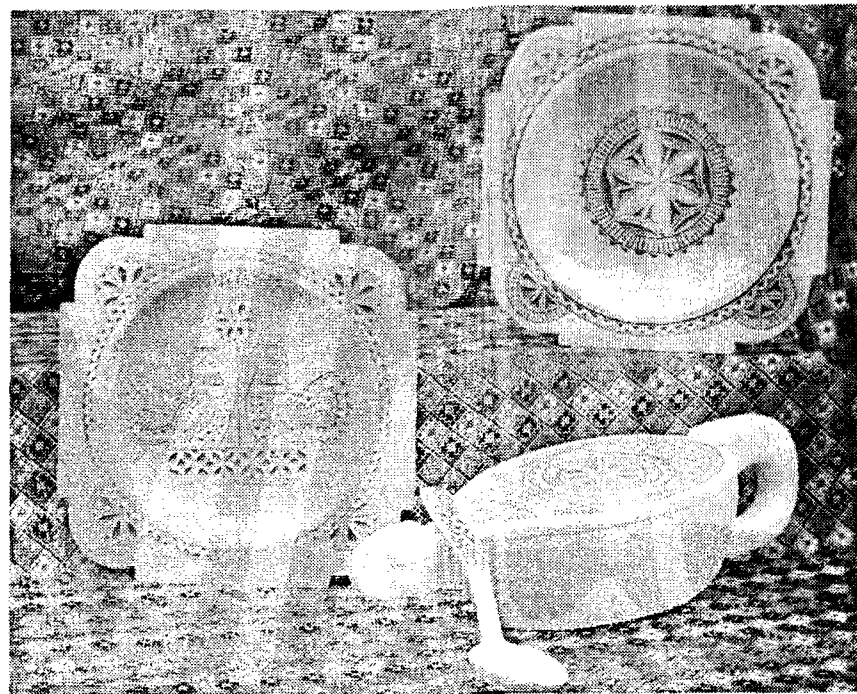
У минулому майстер працював звичайним пожем, котрим наносив контурні лінії, штриховку або глибокі борозни. Тепер для роботи використовують різні інструменти (стапески, різці).

За технікою виконання, зразками візерунків, орнаменту розрізняють три основні види різьблення по дереву: плоске, рельєфне й скульптурне. Кожний з них за характером і прийомами, за мотивами орнаменту, у свою чергу, об'єднує ще кілька підвидів.

Плоске різьблення має такі підвиди: контурне, тригранновиймкове, геометричне, серповидне та інкрустація.

Композиція різьбленого візерунка завжди симетрична з чітко виділеним центром. Дрібні тендітні ромбики, трикутники, розетки об'єднуються в крути, а ті, у свою чергу, — в ще складніші форми. Щедро покривається візерунком здебільшого тільки поверхня виробу (кришка шкатулки, коробки, скриньки тощо) і значно менше — стінки.

Карбування — це художня обробка металу, яка дійшла до нас із сивої давнини, коли людина навчилася плавити й обробляти метал. На відміну від штампування з форм (матриць) або литва,

Хлібниця «Птахи». Дерево, різьба.

карбування на металі краще передає майстерність людських рук і зберігає своєрідну оригінальність стилю майстра.

Для роботи беруть мідні, латунні або алюмінієві листи 0,2—0,5 мм завтовшки, готують ескіз майбутнього виробу. Використовували здебільшого саморобні інструменти (тиглики, пробійники, кліщі, молоточки тощо).

Карбуванням прикрашали предмети домашнього вжитку: ножі, щипці для горіхів, гольники, наклочники, прикраси, картини тощо.

Найпоширенішим є геометричний орнамент (ламані лінії, трикутники, ромби, круги, зигзагоподібні лінії, крапки, смужки, рогоподібні фігури та ін.), а також стилізовані рослинні елементи (листочки, квіти, трава, колосся).

Гуцульські орнаменти на художніх виробах із кольорових металів тісно пов'язані з орнаментом вишиванок, писанок, різьблених виробів, поширених у цьому регіоні.

Випалювання. Народні умільці прикрашають дерев'яні вироби технікою випалювання. Найпоширеніше це ремесло на Закарпатті

та Івано-Франківщині, де можна знайти потрібну породу дерева: ялину, смереку, сосну, клен.

Випалюють переважно двома способами: за допомогою готових штампів і випалювача-олівця. У першому випадку потрібно виготовити з металу штампи різної форми, що досить складно у домашніх умовах. Найпростіше мати електричний випалювач, виготовлений фабрично.

Поверхня і край предмета, призначеного для випалювання, старанно зачищаються наждачним папером. На нього наносяться контури задуманої композиції.

Примітка. Оскільки прояв інтересу дітей до різьблення, карбування, випалювання був незначний, то й ознайомлення з цими видами народних ремесел може бути фрагментарним і мати загальний характер.

Методичні поради

1. Знайомство із різьбою по дереву, карбуванням, випалюванням доцільно починати із вивчення різних видів матеріалів. Для цього організовується пізнавально-дослідницька робота з визначення різних матеріалів та їхніх властивостей. Проводиться дидактична гра «Що з чого зроблено?». Шляхом експериментів дітей навчають давати порівняльну характеристику деяким матеріалам. Такі завдання, як «Що важче?», «Попливе чи втоне?», «Знайди спільне та відмінне», не тільки розширяють знання про матеріали, але й створюють уявлення про їхні властивості (наприклад, порівняти однакові за розміром кульки: дерев'яну, скляну, металеву).

2. Дітям подається загальне поняття про вищезгадані види народних ремесел. При цьому доцільно наголосити на практичному використанні різьблених, карбованих, випалених виробів, на красі орнаментів, закріпити основні назви візерунків та елементів орнаментів, акцентувати увагу дітей на бажанні людей усе робити красиво: прикрашати одяг, житло, предмети вжитку.

3. Знайомство з майстрами цих видів народних ремесел сприяє вихованню здатності сприймати красу, почуття гордості за талановитих майстрів, які жили і живуть на нашій землі.

4. Перед заняттям пропонується організувати «магазин сувенірів».

5. На закріплення вивченого бажано провести вправу-гру «Знайди різьблені, карбовані, випалені вироби».

РОЗДІЛ IV

ХУДОЖНЯ ПРАЦЯ НА ОСНОВІ НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ

Надзвичайно важливо залучати дітей до рукоділля, базуючись на їх знаннях про народні ремесла, викликати позитивне емоційне ставлення до участі у трудовій діяльності та прагнення досягти певного результату. При цьому необхідно не тільки навчати елементарних трудових навичок ремесла, але й формувати моральні якості, необхідні майбутньому школяру: самостійність, цілеспрямованість, відповідальність за доручену справу, наполегливість, доброзичливість, працьовитість, культуру та естетику праці, поважне ставлення до витворів людських рук і до результатів своєї праці, вміння долати труднощі.

Необхідною умовою реалізації цих завдань є позитивна емоційна атмосфера, яка визначається доброзичливим стилем спілкування.

У старших дошкільників часто виникає розбіжність між бажанням навчитися виготовляти деякі вироби і безпосереднім процесом праці. Тому одним із важливих завдань педагога є мотивація інтересу до трудової діяльності. Слід пам'ятати, що дарує насолоду і має більший виховний ефект та праця, яка морально мотивована. Чим менш приваблива праця, тим виразнішим має бути пояснення. Усвідомлення дитиною значення результату своєї праці допоможе краще засвоїти трудові дії. У цьому допоможе ознайомлення із працею людей, які володіють певним видом ремесла. При зустрічах з народними умільцями необхідно зосередити увагу дітей на спостереженні за трудовими діями та поведінкою майстра у процесі виготовлення певного виробу. Це не лише сприятиме виникненню бажання навчитися виготовляти такі вироби, але й полегшить оволодіння прийомами певного ремесла.

Приступаючи до занять з ручної праці на основі народних ремесел, бажано керуватись такими положеннями:

1. Зацікавленість видом ремесла з боку дітей.

2. Посильність завдання для дошкільнят певного конкретного віку.

3. Систематичність, поступовість, послідовність (рух від простого до складного).

4. Усвідомлення дітьми практичної цінності кожної речі, виготовленої власноруч.

5. Формування цілеспрямованості та старанності (те, що робимо, іноді важко, але це потрібно зробити; прекрасно усвідомлювати, що готову річ, зроблену власними руками, можна самому використати або подарувати їй близьким).

Формування елементарних умінь та навичок

Під поняттям «уміння» розуміємо здатність старших дошкільників виконувати трудові дії, ґрунтуючись на знаннях про способи виготовлення деяких виробів народних ремесел. Щодо навичок, то це є узагальнені уміння, доведені до автоматичного їх виконання, а специфічним методом їх формування є виконання вправ.

Існують різні підходи щодо шляхів формування вмінь та навичок. Один із них полягає у тому, що дитину знайомлять із трудовим процесом виготовлення тієї чи іншої речі цілісно і повністю. В іншому випадку цей процес розчленовується на операції, кожна з яких вивчається окремо. При цьому оволодіння певними вміннями та навичками при виготовленні предметів та речей проходить поступово.

Порівняно з першим напрямком, другий, на нашу думку, є більш раціональним, оскільки кожне конкретне вміння частіше повторюється, в результаті чого швидше перетворюється на навичку, а руки дитини швидше запам'ятовують конкретні трудові дії. У компетенції педагога обрати найдоцільніший шлях ознайомлення із трудовим процесом.

При формуванні умінь та навичок можна виділити кілька етапів, а саме:

- ознайомлення із процесом виготовлення виробу і принципами роботи ремісника;
- осмислення дошкільниками продемонстрованого вміння і психологічна установка на опанування цього вміння;
- ознайомлення із певним умінням (показ вихователем трудового вміння зі словесним описовим супроводом);
- початкове оволодіння умінням, яке здебільшого носить копіювальний характер (дитина намагається повторити трудові дії дорослого) і є ще досить недосконалим;
- самостійне точне виконання завдання.

Успішність формування вмінь і навичок виготовлення виробу залежить від здатності дитини аналізувати завдання, вибирати найдоцільніші дії та способи його виконання, додержання послідовності дій.

При навчанні дітей вишивання, витинання, ткацтва та кераміки можна використовувати такі ігрові прийоми:

1. Відгадування загадок певної тематики (рук і ніг не маю, але шию й вишиваю).
2. Розгляд інструментів, пояснення правил техніки безпеки (користування голкою, ножицями).
3. Нитка голку доганяє (при ознайомленні з прокладним швом).
4. Прикрашання трикутника-хустинки листочками (при виготовленні витинанок).
5. У нас у гостях глина і пластилін (для визначення їх властивостей).
6. Човник гойдається на хвилях (при тканні: хвилі — нитки, натягнуті на рамки, човник — скріпка, до якої прикріплена нитка. Човник то на поверхні хвилі, то внизу).

Такі ігрові прийоми допоможуть підвести дошкільників до занять з ручної праці на основі знань про народні ремесла. Разом з тим, формування удітей елементарних умінь та навичок виготовлення простих виробів має свою специфіку, вимагає відповідних методів та прийомів.

Вишивання

Процес вишивання дуже захоплюючий, хоча й вимагає посидючості, уваги, працьовитості, охайності.

Існує багато різних швів українських народних вишивок. Найпоширеніші — стебловий шов (застосовується майже у кожному виді вишивки; ним часто вишивають стебла квітів і рослин — звідси і його назва), півхрестик, хрестик, гладь, ланцюжок тощо.

Навчання вишивання

Обладнання: тканина, голки, гольник, різнобарвні нитки, ножиці, наперсток, коробочка або шкатулка для зберігання матеріалів, ножиці, олівець, копіювальний папір.

Техніка безпеки при вишиванні

1. Роботу проводити підгрупами (не більше 5—6 дітей у кожній групі).
2. Не підносити голку з робочою ниткою до обличчя.
3. Не вколувати голку у свій одяг, а лише у гольник.
4. Не розмішувати дітей близько один до одного.
5. Робочу нитку відрізати ножицями, але гострі їх кінці не підносити близько до обличчя.

5. Формування цілеспрямованості та старанності (те, що робимо, іноді важко, але це потрібно зробити; прекрасно усвідомлювати, що готову річ, зроблену власними руками, можна самому використати або подарувати її близьким).

Формування елементарних умінь та навичок

Під поняттям «уміння» розуміємо здатність старших дошкільників виконувати трудові дії, ґрунтуючись на знаннях про способи виготовлення деяких виробів народних ремесел. Щодо навичок, то це є узагальнені уміння, доведені до автоматичного їх виконання, а специфічним методом їх формування є виконання вправ.

Існують різні підходи щодо шляхів формування вмінь та навичок. Один із них полягає у тому, що дитину знайомлять із трудовим процесом виготовлення тієї чи іншої речі цілісно і повністю. В іншому випадку цей процес розчленовується на операції, кожна з яких вивчається окремо. При цьому оволодіння певними вміннями та навичками при виготовленні предметів та речей проходить поступово.

Порівняно з першим напрямком, другий, на нашу думку, є більш раціональним, оскільки кожне конкретне вміння частіше повторюється, в результаті чого швидше перетворюється на навичку, а руки дитини швидше запам'ятовують конкретні трудові дії. У компетенції педагога обрати найдоцільніший шлях ознайомлення із трудовим процесом.

При формуванні умінь та навичок можна виділити кілька етапів, а саме:

- ознайомлення із процесом виготовлення виробу і принципами роботи ремісника;

- осмислення дошкільниками продемонстрованого уміння і психологічна установка на опанування цього уміння;

- ознайомлення із певним умінням (показ вихователем трудового уміння зі словесним описовим супроводом);

- початкове оволодіння умінням, яке здебільшого носить копіювальний характер (дитина намагається повторити трудові дії дорослого) і є ще досить недосконалим;

- самостійне точне виконання завдання.

Успішність формування вмінь і навичок виготовлення виробу залежить від здатності дитини аналізувати завдання, вибирати найдоцільніші дії та способи його виконання, додержання послідовності дій.

При навчанні дітей вишивання, витинання, ткацтва та кераміки можна використовувати такі ігрові прийоми:

1. Відгадування загадок певної тематики (рук і ніг не маю, але шию й вишиваю).

2. Розгляд інструментів, пояснення правил техніки безпеки (користування голкою, ножицями).

3. Нитка голку доганяє (при ознайомленні з прокладним швом).

4. Прикрашання трикутника-хустинки листочками (при виготовленні витинанок).

5. У нас у гостях глина і пластилін (для визначення їх властивостей).

6. Човник гойдається на хвилях (при тканні: хвилі — нитки, натягнуті на рамки, човник — скріпка, до якої прикріплена нитка. Човник то на поверхні хвилі, то внизу).

Такі ігрові прийоми допоможуть підвести дошкільників до занять з ручної праці на основі знань про народні ремесла. Разом з тим, формування удітей елементарних умінь та навичок виготовлення простих виробів має свою специфіку, вимагає відповідних методів та прийомів.

Вишивання

Процес вишивання дуже захоплюючий, хоча й вимагає посидючості, уваги, працьовитості, охайності.

Існує багато різних швів українських народних вишивок. Найпоширеніші — стебловий шов (застосовується майже у кожному виді вишивки; ним часто вишивають стебла квітів і рослин — звідси і його назва), півхрестик, хрестик, гладь, ланцюжок тощо.

Навчання вишивання

Обладнання: тканина, голки, гольник, різнобарвні нитки, ножиці, наперсток, коробочка або шкатулка для зберігання матеріалів, ножиці, олівець, копіювальний папір.

Техніка безпеки при вишиванні

1. Роботу проводити підгрупами (не більше 5—6 дітей у кожній групі).

2. Не підносити голку з робочою ниткою до обличчя.

3. Не вколювати голку у свій одяг, а лише у гольник.

4. Не розміщувати дітей близько один до одного.

5. Робочу нитку відрізати ножицями, але гострі їх кінці не підносити близько до обличчя.

Підготовка до вишивання:

1. Запропонувати перед вишиванням помити руки, щоб не бруднити тканину.
2. Вишиваючи, треба сидіти прямо, опираючись на спинку стільця.
3. Сидіти треба так, щоб світло падало зліва, а місце роботи було добре освітлене.
4. Процес вишивання має тривати не більше 15 хвилин, щоб виключити можливість перевтоми.
5. Проведення інструктажу з техніки безпеки.

Послідовність дій при навчанні вишивання

1. Спочатку у дітей формують уміння затягати нитку в голку та зав'язувати вузлики.
2. Ознайомлення зі швом «голка вперед». Для цього на першому етапі пропонується виконати роботу на прошитих без ниток смужках картону або на смужках із зошита в клітинку. Це необхідно для розвитку окоміру та вміння рівномірно виконувати стібки.
3. Виконання стібків по заздалегідь витягнутій вихователем нитці у тканині. Ними можуть бути краї серветки або якоїсь іншої майбутньої вишиваної роботи.
4. Як підсумок освоєних умінь та навичок вишивання старші дошкільники за контурами малюнка, переведеного на тканину за допомогою копіювального паперу або намальованого за їх бажанням, можуть виконувати завдання самостійно.

Дещо складніше навчити вишивати хрестиком. Тут важливу роль відіграє вибір тканини. Найкраще підходить мішківина або інша тканина, на якій чітко видно горизонтальні та вертикальні переплетення ниток.

Заняття може проходити таким чином:

1. Розгляд виробів, вишитих хрестиком, а також окремо одного хрестика (бажано у збільшеному вигляді), але з дотриманням кольору, що є на вишиванці.
2. Дати завдання намалювати на смужках паперу в клітинку горизонтальні, а потім і вертикальні орнаменти з хрестиків.
3. Шиття по мішківині спочатку горизонтальних, а потім вертикальних напівхрестиків.
4. Обшивання хрестиками країв серветки.

Примітка. Для дітей, які добре оволоділи вишиванням «хрестиком», пропонується вишити квітку або щось інше за їх бажанням. При цьому слід наголосити, що для відтворення вишиваного зразка хрестики необхідно лічити.

Витинання

Техніка витинання проста й полягає у тому, що силует задуманої композиції вирізають так, щоб одразу вийшла симетрична фігура. Для цього папір квадратної або будь-якої іншої форми складають учетверо, увосьмеро (залежно від задуму та товщини паперу) і ножицями вирізають різні рослинні елементи (зірки, квіти, листя, хміль тощо), геометричні форми чи контурні зображення птахів або людей. Наклеюються витинанки вареною картоплею або клеєм.

Навчання витинання

Мета: закріпити навички володіння ножицями, вміння акуратно складати та ділити по діагоналі аркуші паперу; розвивати творчу фантазію; викликати зацікавлення виготовленням витинанок.

Обладнання: виготовлені зразки серветок, папір квадратної форми, тонований або кольоровий папір для фону, ножиці, клей, пензлики для наклеювання, клейонка, серветка для зняття залишків клею.

Техніка безпеки при витинанні

Наголосити на правилах користування ножицями.

Підготовка до витинання:

1. Розгляд витинанок та визначення способів і прийомів їх виготовлення.
2. Створення санітарно-гігієнічних умов для роботи, позитивної емоційної атмосфери.

Виготовлення витинанки (сніжинки).

Квадратну серветку або аркуш паперу скласти навпіл по діагоналі — вийде трикутник-хустинка.

Трикутник-хустинку ще двічі по діагоналі скласти навпіл. Ножицями зрізати верхній кут трикутника й заокруглити його основу. На бічних сторонах трикутника зробити надрізи різної форми на невеликій відстані один від одного.

Обережно розгорнути витинанку й наклеїти.

При виготовленні витинанок необхідні увага та зосередженість. Для малюків, які добре володіють ножицями, така робота не надто складна і викликає велику зацікавленість. Вона дає можливість експериментувати. Адже змінюючи кількість надрізів на бокових сторонах трикутників та їх форму, можна одержати нову неповторну витинанку.

Кераміка

Ліплення, на якому ґрунтується виготовлення керамічних виробів, визначено програмами навчання і виховання у дошкільних закладах.

Дбаючи про розвиток сенсомоторики, дрібних м'язів рук, уже з дворічного віку малят навчають елементарних технічних прийомів ліплення: відривання, розкочування, з'єднування, заціпування тощо. У старшому дошкільному віці починається процес удосконалення набутих умінь: навчання ліплення посуду, іграшок за народними мотивами. Тому в дітей підготовчої групи досить добре сформовані навички ліплення. На заняттях з ліплення дошкільникам здебільшого пояснюється сам процес виготовлення конкретного виробу, запланованого програмою, послідовність виконання дій.

Навчання виготовлення керамічних виробів

Мета: закріпити властивості глини та прийоми роботи з нею; викликати інтерес до народних керамічних виробів і способів їх виготовлення та використання; розвивати дрібну моторику рук, вдосконалювати сенсомоторику; виховувати естетичний смак, бажання працювати з глиною, вдосконалювати вміння та навички.

Обладнання: дощечки, стеки, глина, зразки народних керамічних виробів.

Підготовка глини. Глину заливають водою та енергійно розмішують доти, доки вона не перетвориться на однорідну масу й на дні посуду не осядуть дрібні камінці та сторонні домішки. Коли суміш відстоїться (10—20 хвилин), воду зливають і залишають глину на кілька годин, щоб випарувалася зайва вода. Потім за потреби у суміш додають дрібний пісок, іноді — кілька крапель соняшникової олії.

Зберігання глини. Для роботи беруть стільки глини, скільки необхідно для одноразового використання, а зайву зберігають у затінку, обгорнувши кілька разів вологою ганчіркою, яку час від часу поливають водою. Для зберігання глини можна скористатися й поліетиленовим пакетом.

Методи та прийоми ліплення з глини такі ж, як і з пластиліну.

Перед виготовленням керамічного виробу необхідно розглянути зразок. При цьому акцентувати увагу дітей на обстеженні форми, деталей та елементів розпису. Вихователь має спрямувати дітей до вибору найоптимальніших способів і методів виконання завдання.

Виліпленому виробу можна надати завершеності та охайності за допомогою стеків або паличок, а також прогладивши його воло-

гими пальцями, поролоновою губкою або клаптиком мокрої тканини. Завдання педагога — виробити у дошкільників уміння та навички дотримування охайності у роботі.

При виготовленні фігурок з глини слід пам'ятати, що в середині або в непомітному місці треба зробити порожнину. Тоді при висушуванні та випалюванні річ не тріскатиметься.

Розписувати керамічний виріб треба тоді, коли він ще не зовсім сухий, а не одразу після виліплювання. Найкращий час — через добу після виготовлення виробу.

Готову розписану річ треба сушити при звичайній кімнатній температурі не менше тижня.

Ткання

Якщо з вишиванням, керамікою старші дошкільники зустрічаються досить часто і ці вироби народних ремесел для них не нові, а витинанка знайома як виготовлення «сніжинок», то ткання відоме лише як вид переплітання смужок паперу. Тому елементарні вміння та навички ткання майже відсутні, але формування їх не складе труднощів для педагога.

Навчання дітей ткацтва проводиться у години праці за наявності дитячих ткацьких станків або рамок.

Навчання ткання

Мета: навчити дошкільників елементів ткацтва; викликати інтерес до цього виду ремесла; виховувати естетичний смак, розвивати увагу, зосередженість, окомір, удосконалювати сенсорні здібності.

Обладнання: різнокольорові нитки, тасьма, сутаж, різнобарвні тонкі шнурки, малюнки зразків плетіння, ножиці із заокругленими кінцями, шпильки для прядива та ниток, рамки, дитячі ткацькі станки.

Техніка безпеки при тканні

Робоче місце має бути добре освітлене, а діти не повинні сидіти близько один до одного. Робота проводиться підгрупами із 6—8 дітей у кожній і триває не більше 15 хвилин. При використанні рамок слід бути обережними із цвяхами.

Підготовка до ткання:

1. Ознайомлення дітей з правилами користування дитячими станками (див. інструкцію до дитячих ткацьких верстатів).
2. Вибір ескізу майбутньої роботи (його готує вихователь).

3. Розгляд різнокольорових ниток (вовняних або акрилових), підбір їх за кольорами, навчання поєднувати кольори, розвиток естетичного смаку.

Ткання на рамках

Оскільки не у всіх дошкільних закладах є дитячі ткацькі верстати, їх можна замінити рамками, які виготовляються як із дерев'яних планок, так і з картону.

Виготовлення рамки

Дерев'яну планку завширшки 1,5—2 см і завдовжки 36 см розрізають так, щоб одержати дві планки по 10 см і дві по 8 см. Це бічні сторони рамки. На двох протилежних сторонах на відстані 1 см забивають цвяхи (для того, щоб на них можна було закріпити основу з ниток). Рамка готова для роботи.

У такий спосіб вирізають рамку з картону. Але замість цвяхів на відстані 1 см на протилежних боках роблять маленькі надрізи для закріплення ниток основи — сітки для ткання. Для цього можна використати коробку з-під цукерок.

1. Доцільно буде нагадати вихованцям про способи виготовлення барвистих килимків із різнокольорових смужок паперу та відновити їх знання про ткацтво й килимарство, розглянути в деталях обладнання до заняття.

2. Перед дітьми маленькі ткацькі верстати або рамки. Якщо ткатимуть старші дошкільники, то основа на рамках має бути вже готова. Її готує вихователь, а на занятті пояснює принципи роботи. Завдання дітей старшого дошкільного віку полягає у тому, щоб вони навчилися, підбираючи різні кольори, переплітати основу човником.

3. При тканні на рамках роль човника може виконувати скріпка (канцелярська), до якої кріпиться робоча нитка. Човник з робочою ниткою ходить вгору і вниз, переплітаючи нитку основи.

4. Діти підготовчої групи основу виготовляють самі на одному з попередніх занять з ручної праці. Вони можуть ткати за виготовленими ескізами.

РОЗДІЛ V

МЕТОДИЧНА РОБОТА

З ДОРΟΣЛИМИ

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ

З ПЕДАГОГІЧНИМИ КАДРАМИ

Вихователь — центральна фігура у дошкільному закладі. Від того, наскільки педагог критично підходить до аналізу своєї роботи, використовує досягнення психолого-педагогічної науки і практики, передовий досвід, шукає нові методи та прийоми навчально-виховної роботи з дітьми, дбає про свій інтелект і культурний розвиток, залежить рівень розвитку його вихованців.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський казав: «Якщо ви хочете, щоб щоденне проведення уроків не перетворилося на нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного педагога щасливою стежиною творчого дослідження».

Ці слова повною мірою стосуються і вихователя. Одним із найважливіших завдань методиста є праця над розширенням власних знань, педагогічної та загальної культури, самовдосконалення та критичне ставлення до своєї діяльності, а також постійний пошук нових форм та прийомів роботи з дошкільниками, використання передового досвіду та передових освітньо-виховних технологій.

У більшості дошкільних закладів методична робота з педагогічними кадрами побудована за діагностичним принципом. Перед складанням плану роботи на навчальний рік проводиться анкетування вихователів, вивчаються їх запити, потреби, пропозиції. Таким чином, методична служба має змогу не тільки розгорнути роботу з коригування знань вихователівського складу, але й підтримати творчі задуми вихователів.

Для ефективної організаційно-методичної роботи із педагогічними кадрами доцільно провести спеціальне дослідження з виявлення знань про народні ремесла та позицію вихователя щодо їх запровадження у навчально-виховний процес у дошкільних закладах. З цією метою можна запропонувати педагогам оцінити свої знання за десятибальною шкалою.

Примітка. По горизонталі в рядку 10 клітинок із вписаними цифрами від 1 до 10. По вертикалі — назви видів ремесел. Проти кожного виду ремесла вихователь виставляють оцінку своєї обізнаності з ними.

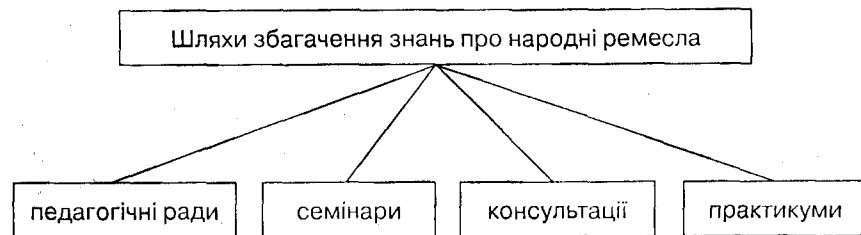
Таблиця самооцінки

Види ремесел	Шкала самооцінки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вишивання										
Витинання										
Кераміка										
Ткацтво										
Різьба по дереву										
Карбування										
Випалювання										

Крім того, проводиться анкетування за такими орієнтовними питаннями:

1. Що ви розумієте під поняттям «народні ремесла»?
2. Чи доцільно знайомити дошкільнят з ними?
3. Які їх види ви вважаєте доступними для роботи із старшими дошкільниками?
4. Чи можуть народні ремесла впливати на формування певних моральних якостей у малят? Якщо можуть, то яких саме?
5. Які форми роботи із старшими дошкільниками, на вашу думку, є найефективнішими?

Є різні шляхи, форми й методи збагачення вихователського колективу знаннями про народні ремесла та їх використання у роботі з дітьми. Навчання може проходити на консультаціях, семінарах, семінарах-практикумах тощо. Графічно робота з педагогічними кадрами представлена такою схемою.

Розглянемо окремі форми роботи з педагогічними кадрами у дошкільному закладі. Дослідження підтверджують, що у вихователів недостатній або середній рівень знань про народні ремесла. Тому доцільним є проведення проблемного семінару. Це одна з форм підвищення кваліфікації та професійного рівня педагога,

яка полягає у самостійній роботі кожного учасника. Завдання такого семінару — підвищення знань про народні ремесла, оволодіння навичками поглибленої самостійної роботи над проблемою з педагогічною та мистецтвознавчою літературою, удосконалення вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. У підготовці семінару важлива роль належить методисту. На семінарі ставиться основна проблема, яка впливає з анкет, розробляються проблемні питання, даються консультації, поради щодо підготовки занять, пропонується відповідна література.

Семінар може бути теоретичним, на якому педагоги інформують про різні види народних ремесел, подають відомості про їх виникнення, розвиток, поширення, орнаментальні особливості та регіональні відмінності. У цьому разі відбувається процес обміну знаннями серед вихователів.

Ефективним є проведення теоретико-практичного семінару. Це має на меті перевірку теоретичних знань практичною роботою з дітьми. На таких семінарах за заздалегідь складеним і обговореним планом вихователі можуть обговорювати висновки, що ґрунтуються на досвіді роботи з дітьми, зміст занять, методику ознайомлення з народними ремеслами, методику навчання трудових дій, принципи добору різних видів роботи з дітьми та інші питання. Форма проведення такого семінару може бути довільна, у тому числі й «бесіда за круглим столом».

Велике значення мають консультації. За формою проведення вони можуть бути групові та індивідуальні, а за змістом — теоретичні, методичні або практичні, планові та позапланові. Найважливіше завдання консультування — задоволення потреб вихователів у розширенні, збагаченні або уточненні знань про народні ремесла чи у методиці їх використання в роботі з дітьми.

Практика доводить, що не всі педагоги володіють елементарними навичками певного ремесла. Тому виникає потреба у семінарі-практикумі. При цьому надзвичайно важливо, щоб одержані знання і практичні навички безпосередньо реалізовувались у практичній роботі з дітьми. Після проведення такого практичного семінару можна запропонувати вихователям розробити різні активні форми передавання знань й умінь своїм вихованцям.

Доцільною і потрібною формою роботи є відкриті заняття та інші заходи, що сприяють обміну досвідом серед виховного складу дошкільних закладів. Вони можуть стосуватися як ознайомчих занять, так і організації праці на їх основі. Методист узгоджує з безпосередніми виконавцями занять тему, основну мету і завдання, дає відповідні консультації.

Пропонуємо орієнтовну тематику різних форм роботи з педагогічними кадрами щодо використання народних ремесел у навчально-виховному процесі дошкільних закладів.

Педагогічна рада

Розвиток емоційно-естетичного ставлення до оточуючого як результат ознайомлення старших дошкільників з народними ремеслами.

Семінари

1. Народні ремесла — складова культури українського народу.
2. Народні ремесла і промисли Прикарпаття (іншої місцевості).
3. З історії народних ремесел.
4. Регіональні особливості різних видів народних ремесел.

Практикум

1. Навчання вихователів елементів вишивання.
2. Виготовлення витинанки.
3. Ткання на рамках та дитячих станках.

Консультації

1. Як знайомити дошкільників з різними видами народних ремесел.
2. Організація праці на основі знань про народні ремесла.

Перегляди занять:

- а) з ознайомлення з народними ремеслами;
- б) організації навчання трудових дій на основі різних видів народних ремесел.

Тематичні перегляди комплексних або комбінованих відкритих занять

1. «Хата моя, біла хата» (ознайомлення з давніми речами вжитку, інтер'єром, видами рукоділля та ремесла).
2. «І на тім рушничкові...» (ознайомлення з вишивкою, символами та оберегами на вишиванках, звичаями та традиціями, пов'язаними з ними).
3. «При гончарному крузі» (кераміка та її виготовлення, способи оздоблення, регіональні особливості тощо).
4. У світі чарівних витинанок.
5. Край диво-майстрів (знайомство та зустріч з народними умільцями).

6. Рушничок для мами (навчання елементів вишивання).

7. Прикрашаю власну кімнату витинанками (виготовлення витинанок).

МЕТОДИЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ

Поради для батьків

«Як сонце і місяць освітлюють землю, так батько з матір'ю повинні освітлювати добрим прикладом свого життя дітей», — так писав свого часу видатний педагог С. Полоцький.

Саме родина та вихователі мають навчити дитину бачити, розуміти і цінувати прекрасне у різних видах мистецтва, у природі, у взаєминах між людьми та в їх трудовій діяльності. Одним із засобів реалізації цих завдань може бути художня праця, основана на знаннях про народні ремесла.

Як організувати такі заняття вдома?

Насамперед необхідно облаштувати місце, де б дитина мала змогу працювати, зберігати різноманітні матеріали, інструменти, власні вироби. Таке місце має розташовуватися у найосвітленішій частині кімнати.

Дошкільнята, які відвідують дитячий садок, уже мають сформовані елементарні вміння та навички, певні знання про властивості та конструктивні можливості різних матеріалів. З метою розширення діапазону знань про навколишній світ і оточуючі предмети доцільно продовжити вдома досліди та експерименти. Це сприятиме глибшому пізнанню дитиною особливостей різних матеріалів.

У роботі з дитиною слід звертати увагу на художнє оздоблення готових виробів, розглянути фрагменти візерунків, запропонувати знайти знайомі рослинні елементи, геометричні форми (що нагадують ці ягоди? чиї це листочки? яку квіточку в природі нагадує ця вишита (намальована)? яка геометрична фігура подібна до цього елемента візерунка?). Така робота сприятиме закріпленню знань у дітей, розвиватиме їх творчість і фантазію.

Навчіть свого малюка карбувати на фользі. Для цього на кришку від молока або сметани нанесіть візерунок, який потім треба витиснути, провівши за контурами кілька разів використаним стрижнем від кулькової ручки.

Багато цікавого можна виготовити з ниток і клаптиків тканини. Дайте можливість дитині пофантазувати, запропонуйте ескізи композицій.

У процесі таких занять діти стають уважніші, охайніші, більш посидючі та врівноважені, зростає їхня вправність, розвиваються творча уява та фантазія.

Орієнтовна тематика роботи з батьками

Лекції

1. З історії народних ремесел.
2. Народні ремесла як частина культури українського народу.
3. Соціалізація дітей засобами народних ремесел.
4. Виховання особистості дитини на основі народних ремесел.

Бесіди

Як заохотити дитину до рукоділля?

Консультації

1. Як розвивати у дітей здатність до естетичного сприйняття різних видів народних ремесел.
2. Вдосконалення навичок й умінь, одержаних у дитячому садку на заняттях з ручної праці, що ґрунтуються на знаннях про народні ремесла.

Практикум

Опановуємо разом з дітьми деякі з видів народних ремесел.

Виставки

Виставка робіт батьків і дітей.

ДОДАТОК

Фольклорні та художні тексти про народні ремесла

Прислів'я та приказки

У ремісника золота рука.
З ремеслом дружити — в житті не тужити.
Учися ремесла такого, щоб міг жити з нього.
Який ремісник, така й робота.
Діло майстра величає.
Кожен майстер своє ремесло хвалить.
Майстра по роботі впізнати.
Гончара глина годує.
Не святі горшки ліплять, а прості люди.
Добра пряля і на скіпці наряде.
Добре з чужої пряжі і батоги плести.
Що нарядяла, то й мишка вкрала.
Яке волокно, таке й полотно.
Без веретена пряжі не спрядеш.
Доведе ниточка до клубочка.
Скільки клубочок не в'ється, а кінець знайдеться.
Тонка нитка швидко рветься.
І собака б ткав, якби хто нитки в'язав.
Ото ткач: нитка рветься, а він в плач.
Без голки кожу не пошиєш.
Куди голка, туди й нитка.
Має нитку, має голку, шиє все життя без толку.
Пошив: на собаку мале, а на kota велике.
І кравець з голки живе.

Загадки

Всіх я обшиваю, сама ж одягу не маю. (Голка.)
Кінь сталевий, хвіст шовковий. (Голка.)

Звідки з'явилися вишиванки

Легенда

Колись давним-давно серед мальовничої природи жили чоловік та жінка. Все було б добре, так діток у них не було. Нарешті через багато років у хаті з'явилося двоє дівчаток: одна білявенька

із світлим волоссям, а друга — чорнявенька з волоссям чорним, як смола.

Збігали роки. Виросли дівчата справжніми красунями, були серцем добрі, всім допомагали, батьків радували та шанували. Припали вони до вподоби двом юнакам за свою вроду, вдачу та працьовитість. Ніщо не віщувало біди, але нещастя сталося несподівано. Оселився поряд страшний змії. Якось пролітав він над долиною, де дівчата полотно вибілювали на сонці, побачив їх і вирішив взяти у полон. Перетворившись на чудового метелика, він сів на травичку, а потім, перелітаючи з квітки на квітку, з кущика на кущик, все далі й далі заманював дівчат. Опинились сестри у непролазних хащах, де ані звір не проходить, ані пташка не пролітає. Метелика враз не стало. Все почорніло, закрутилось, заревіло. Перед дівчатами з'явився страшний змії. Схопив дівчат та поніс у своє царство. Плачуть дівчата, а він регоче, реве, жалю їм завдає. Бо не любить слуга злого духу, щоб щастя ходило між людьми, щоб добро панувало.

Плачуть дівчата і кидають по одній волосині чорного і русявого волосся. Може, по цих волосинах їх знайдуть юнаки та визволять. І сталося диво: добрий лісовий дух оживив волосся і перетворив його на чорні та червоні ниточки.

Прилетів змії у своє царство, замкнув на важкі залізні замки полонянок і ліг відпочивати.

Тим часом юнаки дізнались, що дівчат украв змії, і вирушили в дорогу їх рятувати та з неволі визволяти. Довго йшли вони полями, лісами. Раптом побачили у траві чорні та червоні ниточки.

Здогадались вони, що це дівчата їм слід залишили. Почали змотувати вони нитки у клубочки та так і підійшли до змієвого палацу.

Викликали юнаки змія на бій. Вилетів змії розлючений, страшний, з ніздрів вогонь палає. Не було у хлопців зброї, тільки ниточки схрестили. І сталося диво: ниточки перетворилися на міцні мечі. Перемогли сміливі юнаки змія, впав палац — і тільки купка попелу залишилась від нього. Визволили полонянок хлопці й віддали їм решту чорних і червоних ниток. Цими нитками вишили дівчата чудо-сорочки для юнаків. З вдячністю одягли їх хлопці, ще кращими і сильнішими стали. А дівчата всім рідним теж повишивали сорочки, бо у візерунках вишиванок були могутні обереги від зла, подаровані добрим лісовим духом дівчатам-полонянкам. З того часу, кажуть старі люди, почалося вишивання, а якщо у хаті є вишиванки, там рід живе добре і щасливо.

Коломийки про вишиванки

1. Нема краю веселого,
Як та Гуцульщина.
Вишиванку вишиває
Найменша дитина.
2. Нема краю веселого,
Як гуцульські села.
Куди зайдеш, скрізь побачиш
Вишиванок силу.
3. Нема таких вишиванок
На всім білім світі,
Вони душу вивертають
Й дорослим, і дітям.
4. Вишиванко наша славна,
Ти наша єдина.
В тобі гордість, в тобі слава,
І краса, і сила.
5. Ой, вишию вишиванку,
Та ще буду шити,
Щоб завидно було тому,
Хто не вміє шити.
6. Та я собі молоденька
Рушник вишивала,
Аби я тим рушниченьком
Хату прикрашала.
7. Ой, сиджу я біля столу,
Хрестом вишиваю,
Та я своїй матусеньці
Гарно помагаю.
8. Ой, солодкі дівчатонька,
Пустіть нас до хати.
Ми вам будем помагати
Рушник вишивати.
9. Ой дівонько-голубонько,
Хочу поклонитись.
То дай мені свій рушник,
Аби подивитись.
10. Вишивали гуцулочки
За чотири ночі,
Та не змогли вишивати,
Бо боліли очі.
11. Ой у лісі на горісі
Сорока скрекоче.

Мамка мусить вишивати,
Бо доня не хоче.

12. Мамка мусить вишивати
І двір замітати,
Бо у доні є робота —
Істоньки чекати.

Колискова

Льон збирала,
Тонкі нитки пряла.
Тонкі нитки пряла,
Сповиточки клала,
Щоб було дитя вродливе,
Щоб було дитя щасливе.

Мамин рушник

Мамин рушник — малюнок неначе.
Квадратик — то я, між стежинами скачу.
Зелені стежки і барвисті нитки —
То я у букетик збираю квіти.
Мамина вишивка — літо у хаті.
Мамину вишивку люблю читати.
Я вже поводитись вмію з нитками,
Вишию скоро пісню для мами.

(В. Багірова)

Швачка

Біля самого віконця
Сіла Любочка мала.
Позолотою від сонця
На тканину тінь лягла.
А поглянь — з лица тканина
Вся у квітах — аж цвіте,
Це для ляльки, для Галинки,
Буде платтячко нове.
Нитка голку доганяє —
Вдало швачка пришиває
Рукавці та комірець
І тоненький поясець.
В Любки личенько щасливе —
Вийшло платтячко красиве,
І радіє вся сім'я:
Швачка в нас тепер своя.

(І. Деркач)

Біле поле полотняне

Біле поле полотняне,
Рівно тке, чисто пране.
А по ньому голка ходить,
За собою нитку водить.
Покрутнеться так і сяк —
Зацвіте червоний мак.
Зазирає і там, і тут —
Василечки зацвітуть.
Застрибає навпрошки —
Зажовтіють колоски.
А як пройдеться поволі —
Заряхтять листочки в полі.
Біле поле полотняне
Рушником барвистим стане.

(Т. Коломієць)

Як Мартусина сорочечка виросла на полі

Пригріло весняне сонечко. Мартусин тато ходить по полю
і розкидає по ньому маленькі зернятка.

— Що ви робите, тату? — питає Мартуся.

— Льон сію, доню. Виросте з нього сорочечка для тебе.

Минув один тиждень, другий, і на полі виросла зелена травка.

— Гарна буде зелена сорочка, — думає Мартуся.

А травка росте й росте. Сонечко її пригріває — пестить, а дощик поливає. І ось дивись: розцвіла травка дрібними синіми квіточками. Такими синіми, як Мартусині очі.

— Ой, і гарна ж буде сипя сорочечка, — радіє Мартуся.

Цвіли квіточки, аж поки не облетіли. І тільки зелені голівки на стеблинах погойдувались.

Одного дня прийшла на поле Мартусина мама і стала виривати льон з корінням. Пов'язала його в снопики, а потім поклала в ставочок у воду.

Засумувала Мартуся, що її сорочечку тоїплять у воді.

Минуло два тижні. Мама витягла льон із води і висушила на сонці.

А потім на терлиці ламала його, терла, руками чесала. І став льон гладкий і м'який.

— Оце ж і буде тобі гарна сорочечка, — говорила мама Мартусі.

А Мартуся думає:

— Цей льон зовсім, як волосся, а до сорочки ніяк не подібний.

Минула осінь, прийшла зима. У зимові вечори закладала мама льон на кужіль і пряла довгі нитки.

— Турр, турр, турр, — щовечора туркотів кужіль у хаті.

— Це є нитки, — сказала Мартуся, — а де сорочечка?

— Буде й сорочечка, — відповіла мама і поставила в хаті ткацький верстат. Натягла на нього основу і почала ткати. Переплітала зручно нитки, і Мартуся бачила, як з ниток робилося полотно. Міцне, довге, сіре полотно. Мама розклала його на снігу, морозила, а весною розстеляла на траві й поливала водою. Від води і сорочечка полотно стало біленьке-біленьке.

А одного дня взяла мама ножиці — чах-чах — покраяла полотно. Сіла потім до машинки і почала шити.

Тарахкотіла машинка — трах-трах-трах — мама сорочечку шила. І вже на другий день вбралася Мартуся в нову сорочечку. Але не зелену і не синю, а білу-біленьку.

(Б. Данилович)

Примітка. Терлиця — знаряддя, на якому терли коноплі, льон. Кужіль — у цьому тексті знаряддя, на яке намотували волокно льону, з якого пряли нитку; куделя.

Народження сорочки

Нечутно ступає вже вечір чорнявий.
Од блиску сніжинок спалахує вишня.
Он прясти сідає бабуса на лаві,
І серця торкається лагідна пісня.
Ось човник літає в такт пісні початій,
Сувої полотно лежать сіруваті.
Як тільки роса висихала на квітах,
З бабусею йшли ми полотна білити.
І сонце їх пестить палкими долонями,
І вітер цілує устами прозорими,
Ще й блискітки хвилі на них осідають.
За тиждень сувої біліють, аж сяють.
Вже вітер осінній колише калину.
Чекаю пісень, що до мене прилинуть.
Бабуса сорочку сідає кроїти,
А там — забувають небачені квіти.
На ній оживають прадавні веснянки,
І спів чорнобривців, ромашок зітхання.
Та промені перші калинових ранків,
І лебедя клич про самотне смеркання.
Тож я зберігаю сорочку і досі,
Милуюсь, які чепурні ці віночки,
Вдихну її запах, чолом притулюся,
Гаптована ж сонцем і серцем бабусі.

Вишиванка

Ми своїми вправними руками
Вишивали рушничок для мами,
Щоб на свято маму привітати,
Нашу радість їй подарувати.
Є на ньому півники святкові,
Є на ньому квіти малинові,
Щоб на свято маму привітати,
Нашу радість їй подарувати.
Синя нитка — птиці прилітають,
А червона — квіти зацвітають,
Щоб на свято маму привітати,
Нашу радість їй подарувати.
Листя вишиваєм зеленаве,
Сонце вишиваємо ласкаве,
Щоб на свято маму привітати,
Нашу радість їй подарувати.

(М. Сингаївський)

Рушник

А моя матуся
Ніжними руками,
А моя матуся
Шовками-нитками
Шие-вишиває!
Я вночі проснуся,
А моя матуся
Спати не лягає —
Шие-вишиває!
— Скоро, — каже мати, —
Березня дев'яте.
Ми портрет Тараса
Рушником прикрасим.

(М. Хоросницька)

Вишиванка

Вишиванку мати
Принесла мені,
Я вберуся в неї
У травневі дні.
Як вберуся в неї,
Побіжу у гай.
Хто побачить — скаже:
— Хлопчик наче май.

(І. Деркач)

Швачка

Я й собі, так, як бабуса,
Шити геть усе навчуся.
Ось лиш трішки підросту,
Нитку в голку протягну.
Викрою собі спідничку,
Пасувала щоб до личка.
Блузку вишию рядочками
Зелененькими листочками.
Та ще хочу фартушинку,
Як у мами, в горошинку.

(О. Гузій)

Вишиванка

Вишиває нам бабуса рушники.
Я й собі отак навчуся залюбки.
Квіточки оті, що в лузі у росі,
Мамі вишию на блузі геть усі.

(Л. Лежанська)

На моєму рушничку

На моєму рушничку
Квіти, як у квітничку:
Ружі, сон, лілея біла,
А на мак ще й бджілка сіла.
Бджілка, бджілонька мала
Мед для мами принесла.

(Т. Мовчан)

Наш рід

— Що це буде, нене? — питає Дмитрик у матусі.
— Українська святкова сорочечка для тебе.
— Чому українська? — допитується хлопчик.
— Бо вишиваю такі квіти, які ростуть на нашій землі. А земля наша зветься Україною. І ти — маленький українець.
— А ти, мамо?
— І я, і твоя бабуса — українки, твій татко і дідусь — українці. Ми українського роду і любимо нашу землю, наші квіти. Україна — як наша рідна хата. І сусіди в нас є — Білорусія, Росія, Молдова.

— А хіба в сусідів не такі самі квіти цвітуть, як у нас?
— І такі, й інші — свої, тому й вишивки в нас і схожі, і різні.

(А. М'ястківський)

Витинанки

Витинаю все, що бачу,
Схочу — все переінакшу,
Витну зайця так, що звірі
Витівкам його повірять.
Буде зайчик танцювати,
На сопілці вигравати.
Зможе зайчик все, що схоче,
Навіть гору перескочить.
Ляже спати на хмарині,
Наче на м'якій перині.
І присниться зайченяті
Рідний ліс, і мама, й тато.

(М. Людкевич)

Як народилася веселка?

...Наша земля — це не просто земля. Кожне дерево на ній, кожна травинка — це не просто дерево, травинка. Це мудра загадка природи, яку людина повинна берегти, любити і водночас зрозуміти, розгадати. Куди не гляньте — скрізь, у кожного дерева свій колір, своя краса... Найбарвистішу веселку здатні створити руки людські. З кори молодой вільхи світло-червона фарба добувається, а з дубової — темно-червона.

Дідусь простяг руку і зірвав під берестом стебло звіробою, що викинуло жовтогарячі зірочки цвіту.

— Що це?

— Лікувальна рослина звіробої, — відповіли діти.

— Але ця квітка не тільки лікувальна. З неї можна добувати гарну жовто-червону фарбу.

Якщо молодий ширій і молоде жито висушити, розтерти у порошок, залити збираним молоком і поставити у темне місце на добу для настоювання, буде гарна зелена фарба.

Підмаренник — лікарська рослина, але і з неї також можна добути дуже гарну червону фарбу, майже пурпурову.

А погляньте вгору на липу. З її цвіту, що не тільки рятує людину від застуди, дає смачний чай, можна приготувати гарний рожевий або світло-коричневий настій для фарбування ниток. Тільки, щоб фарба не линяла, слід річ у сироватці вимочити, а потім у холодній воді виполоскати.

Лише з одних трав можна до тридцяти кольорів дістати. З листя горіха — коричневий, з бузини — фіолетовий, з цибулини — від жовтого до коричневого. Скільки-то фарб довкола нас! У кожній грудці глини, у кожній найменшій травині-билині.

...Макарко збирає глину для виготовлення фарб, та ще й панську худобу доглядає. Запаслася череда чи прилягла у ви долинку, хлопець бігцем до ближчого яру і добирає різних від-тінків, виколупує грудки глини й обережно ховає у торбу. Потім висушить, потовче, перетре у порошок і залле у різних по-судинах водою. Ретельно розмішує, дає відстоятись. Поступово вода висихає і лишається глина. Хлопчик збирає на ганчірку верхній шар, найчистіший і найдрібніший. З нього буде най-краща фарба. Помітив Макарко і те, що коли недопалити гли-ну, виходять світлі тони, перепалити — темні. Помітив і запа-м'ятав. Так добув з рудої глини охристо-червоний та вишневий кольори...

А які гарні олійні фарби виготовив Макарко.

Викинув хазяїн пляшку згіркої олії на смітник, а він її взяв, переварив, наскріб у соснах живиці, додав, щоб фарба блискучі-шою вийшла. Сипнеш у той розчин білої випаленої глини — є біла олійна фарба, вкинеш червоної — червона, аж сяє.

Так ще з самого малку оволодів секретами добування фарб і мистецтвом малювання заслужений майстер народної творчості Макар Корнійович Муха. Колишній наймит самотужки навчився мистецтва гончарства, вишивки, малювання.

(Про рослини-барвники. За сторінками повісті С. Носаня «Пір'їна з крила жар-птиці»)

Гончарний круг

Задумливо походжає Макар Корнійович між квітами на своє-му подвір'ї і поглядає на хвртку. Скоро вже мають підійти його вихованці.

Ось вони, цілим гуртом. Аж серце забилося в старого. Власне дитинство на мить пригадалося, як ходив колись у сусіднє село Райгород до гончарів по науку...

І хоч нині й немає вже особливої потреби у гончарних ви-робах, бо у магазині сповна різного посуду, Макар Корнійович має намір посвятити своїх учнів у секрети виготовлення звичайного горщечка, макітерки, полумиска, без яких не обходилася жодна господиня.

Посередині кімнати, що править художнику за майстерню, стоїть дерев'яне суцільне колесо, схоже на стіл, деś із метр у діа-метрі. Нижче — друге. Обидва з'єднані віссю. Біля тієї загадкової споруди — стілець. Зверху — сірий буханець глини.

— Оце, діти, і є гончарний круг. Без нього не обійтись, ви-готовляючи горщик, миску, тарілку або, скажімо, вазу, — Ма-

кар Корнійович поставив на круг поряд із сірим буханцем глини струнку високу білу вазу із соковитим орнаментом.

— З чого ж її зроблено? — спитала котрась із дівчаток.

— З такої ось глини, що лежить біля вази.

— Ніколи б не повірив, — буркнув Яшко.

Макар Корнійович узяв до рук глиняний вальок, немов зважу-ючи удолоні:

— Глина, любі діти, у руках людини може плакати й смія-тись.

Діти тісенько оточили майстра. Стоять довкруги, пильно сте-жать за кожним рухом. Ось Макар Корнійович, присівши на сті-лець, поволеньки розкручує легкими поштовхами ноги нижній круг, а на верхній до валька глини приставляє великого пальця. Круг розмірено набирає швидкості, глина під пальцями слухняно розширюється, краї зводяться вгору. Спливає кілька хвилин, круг зупиняється. Дідусь підводить голову, усміхнено дивиться, три-маючи на долонях гарненьку мисочку з рівним денцем і боками.

— От вам і мисочка. А зараз буде щось інше.

Під рукою майстра швидко виростає опецькувате горнятко...

Діти довідалися, що для кожного виробу треба підбирати пев-ний сорт глини. Спершу її добувають із землі. Тоді вона вивітрю-ється рік-два на поверхні. Далі її замішують на воді, ретельно, ото як тісто для хліба. Видаляють з неї найдрібніші камінчики, смі-тинки і лише потім кладуть на гончарний круг. Дванадцять годин вигрівається горнятко чи ваза на слабкому вогні у печі, ще два-надцять годин — на сильному, а тоді ще дванадцять годин виробу холонуть у печі.

Візерунок наносять одразу ж, як виготовили вазу.

Треба підібрати різні глини, перепалити для одержання по-трібного кольору. Коли орнамент нанесено, всю посудину покри-вають пісковим розчином у воді. І садять у піч. Через тридцять шість годин будемо мати гарну річ.

(За сторінками повісті С. Носаня «Пір'їна з крила жар-птиці»)

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ДЕЯКИХ НАРОДОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

Ангоб — кольорова або біла глина, яка застосовується для художнього розпису гончарних виробів.

Басамани — декоративні стрічки з кольорового металу, що прикрашали гуцульські капелюхи.

Башти — елементи орнаменту, що мають вигляд видовжених по вертикалі трикутників з кружечками на вершинах.

Бесаги — перекидні подвійні торбини господарського призначення, виготовлені з декоративних вовняних тканин.

Близнята — однакові здвоєні керамічні чи дерев'яні горщики, корпуси яких з'єднані вгорі круглою ручкою.

Вазонки — елементи орнаменту, що відтворюють стилізовану форму вазона.

Верета — рядно; домоткана гладка або з візерунком тканина для домашнього вжитку; вовняний тканий виріб у вигляді вузького смугастого килима.

Веретено — стержень для навивання пряжі.

Вічко — елемент орнаменту у вигляді кружечка, обнесеного одним або двома пасочками, що застосовується в інкрустації.

Віконце — ромбовидний елемент орнаменту, почленований навхрест чотирма лініями, нагадує форму віконця.

Віночок — комбінований орнаментальний мотив у вигляді тоненького ланцюжка, видовжених вузеньких прямокутників, з'єднаних двома трикутниками.

Волочка — вовняні нитки.

Вуставка — вишивка на верхній частині рукава жіночої (рідше чоловічої) сорочки.

Гадючки — орнаментальні мотиви у вигляді півкіл, що виходять по обидва боки симетрично.

Галузочки — орнаментальні мотиви у формі гілочок.

Гачки — орнаментальні елементи гачкоподібної форми.

Гердан — жіноча нашийна прикраса; коротка, візерунчаста, винизана з намистинок або бісеру стрічка, що облягає шию і зав'язується ззаду.

Дашки — елементи орнаменту у формі трикутника.

Двійнята — дивись Близнята.

Деревце — елемент орнаменту у вигляді стилізованої форми дерева.

Доріжка — орнаментальний мотив різьби у вигляді драбинки, по обох боках якої розміщуються півдуги у формі трикутників.

Драчки — дерев'яні гребені для вичісування вовни.

Дубельтові зайчики — орнаментальний мотив, що складається з двох рядків трикутників, зубці яких повернуті у протилежні боки.

Дужки — орнаментальний мотив різьби у вигляді півкіл, розміщених послідовно на одній лінії.

Жолобки — орнаментальний мотив різьби у вигляді ланцюжка, скомпонованого з півкіл видовженої форми і жолобкоподібними вирізами.

Журавлі — елемент орнаменту у вигляді журавля у польоті.

Заячі вушка — елементи орнаменту у вигляді двох загострених овалів, що нагадують насторожені вуха зайця.

Зірниця — орнаментальний мотив інкрустації у вигляді кола, від якого радіально відходять зображення трикутників, що нагадують промені зірок.

Зубчики — орнаментальний мотив у вигляді послідовно розміщених, однакових за величиною трикутників.

Ільчате письмо — спосіб різьблення по дереву, в основі якого лежить рисунок, виконаний густо врізаними лініями, які, переплітаючись перпендикулярно або навкіс, створюють різьблену сітку на поверхні дерев'яного виробу. Ільчате письмо і контурна різьба — найдавніші способи декорування виробів із дерева.

Кантили — елемент орнаменту у вигляді квадратної рамки.

Кептар — декоративна безрукавка з овечої шкіри.

Кистка — інструмент для нанесення розтопленого воску на писанки.

Колачі — орнаментальний мотив у вигляді послідовно розміщених на одній лінії кружечків. Центральна частина площі кружечків декорована ільчатим письмом і обведена контурною лінією.

Колиска — тип орнаментального візерунку або цілої композиції гуцульського килима.

Копанці — мотив орнаментальної різьби, в основі якої лежить квадрат, почленований прямими лініями, що йдуть з протилежних кутів через центр.

Корчага — глечик з вузькою шийкою для зберігання напоїв, поширений на Закарпатті.

Костриця — здерев'янілі частини стебел, які одержують як відхід при первинній обробці прядивних рослин (льону, конопель тощо) для звільнення волокна. З костриці виготовляють целюлозу, папір, будівельні матеріали.

Кривулька — орнаментальний мотив у вигляді ламаних прямих відрізків однакової величини.

Крисаня — чорний повстяний капелюх.

Кужіль — прядиво або вовна, намотані на кілок у прядці.

Ліжник — пухнаста домоткана ковдра або покривало з овечої вовни.

Медівники — орнаментальний мотив у вигляді гостроконечно-го трикутника, поставленого вниз вершиною на кружечки.

Мичка — зв'язка конопляних або лляних волокон, приготовлених для прядіння.

Млинок — зигзагоподібний орнаментальний мотив у вигляді ламаних смужок, що ритмічно повторюються й утворюють форми зубців.

Обручки — орнаментальний мотив у інкрустації, що складається з подвійних кілець.

Огірочки — орнаментальний мотив, що складається із видовжених по горизонталі ромбів, які дотикаються гострими кінцями один до одного.

Перемітка — головний убір заміжніх жінок у вигляді рушника, кінці якого заткані узором.

Писальце — дерев'яний пруттик, у кінець якого встромлена вузенька бляшана трубочка конусоподібної форми. Воно служить для розписування писанок.

Плетінка — орнаментальна композиція у вигляді переплечених навхрест ліній.

Прясельце — тягарець, який насаджували на веретено, щоб надати йому сталості й різноманітності обертання. Вони відомі з часів неоліту. Спочатку їх виготовляли з глини, пізніше — з каменю. На Русі в 12—13 ст. були поширені прясельця з рожевого шиферу (виготовлялися поблизу Овруча на Житомирщині).

Пшеничка — орнаментальний мотив у вигляді зерняток пшениці.

Ріжок — волячий ріг з гусячим пером на кінці, яким розписують керамічний посуд.

Сіканець — орнаментальний мотив різьби у вигляді сітки.

Скринька — орнаментальний мотив у вигляді двох прямокутників, що перетинають один одного й утворюють хрестоподібну форму.

Сонечко — орнаментальний мотив у вигляді кіл, на яких розміщені трикутники, що символізують промені сонця.

Тайстра — тканина вовняна торбина.

Цирка — спосіб вишивання (мережка у поєднанні з гладдю).

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Національний дитячий садок на Україні // Дошкільне виховання. — 1991. — № 6.

2. Бех Т. Д. Психологічні умови ефективності виховної дії // Радянська школа. — 1992. — № 1. — С. 41—46.

3. Виготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. — М.: Просвещение, 1991. — 93 с.

4. Горленко В. Ф., Наулко В. І. Народні знання і світоглядні уявлення українців // Рад. шк. — 1991. — № 1. — С. 29.

5. Горностаев П. Я. Коменский о трудовом воспитании детей // Школа и производство. — 1992. — № 3—4. — С. 6—10.

6. Знаки 155 стародавніх українських вишивок / Упоряд. І. Островська. — К.: Б-ка журн. «Соняшник», 1992. — 71 с.

7. Квітуче народне мистецтво / Упоряд. В. А. Маланчук. — Львів, 1964.

8. Кириченко О. Враховувати всі аспекти: До проблеми підвищення дитячої працездатності // Дошкільне виховання. — 1993. — № 1. — С. 6.

9. Калуська Л. Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників / Дисертація на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук. — Івано-Франківськ, 1994. — 161 с.

10. Калуська Л. В. Виховний вплив народних ремесел на формування особистості старшого дошкільника // Проблеми освіти. — Вип. 7. — К., 1997.

11. Калуська Л. Родинне виховання дошкільників засобами народних ремесел // Гуцульська школа. — 1998. — № 1.

12. Коваль Я. Непроминальний чар витинанки // Чарівне веретено: Нариси / Упоряд. А. Г. Дем'янюк. — Львів: Каменяр, 1990. — 86 с.

13. Культура і побут населення України / В. Наулко та ін. — К.: Либідь, 1992.

14. Куцакова Л. Конструирование и ручной труд в детском саду. — М.: Просвещение, 1990. — 158 с.

15. Маркова Т. Воспитание трудолюбия у дошкольников. — М.: Просвещение, 1991. — 108 с.

16. Павленчик В. Сила оцінного слова: Використання педагогічної оцінки у вихованні позитивного ставлення до трудових завдань // Дошкільне виховання. — 1998. — № 10. — С. 6—7.

17. Пониманская Т. и др. Совершенствование трудового воспитания детей в семье: Метод. рекомендации. — К., 1990. — 23 с.

ЗМІСТ

Слово від автора	3
Розділ I	
Завдання та зміст роботи з народних ремесел	4
Розділ II	
Система використання народних ремесел у роботі з дітьми	13
Розділ III	
Ознайомлення з народними ремеслами	17
Розділ IV	
Художня праця на основі народних ремесел	35
Розділ V	
Методична робота з дорослими	43
Додаток	
Фольклорні та художні твори про народні ремесла	47
Короткий словник деяких народознавчих термінів	60
Література	63

Навчальне видання
Бібліотека вихователя дитячого садка

НБ ПНУС

751980

Калуська Любомира Василівна

Ремесла українського народу

Методичний посібник для вихователів дошкільних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11-75 від 11.03.2001 р.)

Надруковано у друкарні ПП «Тріада+».
Харків, вул. Киргизська, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15.

М4106У. Підписано до друку 28.02.2007. Формат 60х90/16. Папір друкарський.
Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,0.

ПП «Ранок-НТ». Свідцтво ДК № 2121 від 10.03.2005.
61052 Харків, пров. Сімферопольський, 6.